

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MARTINA TOPLIŠEK

Evalvacija rezultatov testiranja po novem programu

Slovenščina kot drugi in tuji jezik

Interpretacija statistične analize prvih izpitnih rokov na osnovni ravni

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MARTINA TOPLIŠEK

Evalvacija rezultatov testiranja po novem programu

Slovenščina kot drugi in tuji jezik

Interpretacija statistične analize prvih izpitnih rokov na osnovni ravni

Magistrsko delo

Mentorja:
red. prof. dr. Marko Stabej
dr. Ina Ferbežar

Študijski program: Slovenistika – E

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Zahvaljujem se Angeli in Slavku za potrpežljivost, obema Mihoma, Boštjanu in Bessi za trenutke tolažbe ter Nataliji in Ini za vse besede, ki so me vedno znova motivirale in navdihnile.

Izvleček

Evalvacija rezultatov testiranja po novem programu *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*

Slovenščina kot drugi in tuji jezik vedno bolj postaja integriran del slovenske jezikovne situacije. Dolgoletne izkušnje in želja po primerljivosti z drugimi evropskimi državami so bile povod za nastanek novega programa na področju učenja, poučevanja, ocenjevanja in certificiranja slovenščine – programa *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*. V magistrski nalogi predstavljam vsebino in novosti, ki jih nov program prinaša. Empirični raziskavi, v katerih so bili vključeni rezultati izpitov na osnovni ravni vseh dosedanjih izpitnih rokov in njihova psihometrična analiza, sta pokazali različna izhodišča za evalvacijo programa, odpirata pa tudi nekatera vprašanja, ki so povezana s širšo sliko sodobne slovenske jezikovne realnosti.

Ključne besede: slovenščina kot drugi in tuji jezik, testiranje jezikovnega znanja, osnovna raven, kandidat in kandidatka na osnovni ravni, izpit iz slovenščine na osnovni ravni

Abstract

Evaluation of the results of testing under the new program *Slovenian as a Second and Foreign Language*

Slovenian as a second/foreign language is increasingly becoming an integrated part of Slovenian language situation. Years of experience and a desire for comparability with other European countries have led to the emergence of a new program in the field of learning, teaching, assessment and certification of Slovenian language - program *Slovenian as a second and foreign language*. Master's thesis is introducing some contents and innovations of the program. Empirical research was based on all of the exam dates at the elementary level and on psychometric analysis of language test for Slovenian as a second and foreign language. Research showed different starting points for the evaluation of the program, but also raised a number of questions, which are related to the broader picture of contemporary Slovenian language reality.

Key words: Slovenian as a second and foreign language, testing language knowledge, basic level, test taker at the basic level, exam of Slovene at the elementary level

Kazalo

UVOD.....	7
Teoretski okvir	9
1. Slovenija v luči priseljevanja.....	9
2. Poučevanje, preverjanje in certificiranje slovenščine kot drugega in tujega jezika	10
2.1. Formalna jezikovna integracija v Republiki Sloveniji	11
3. Program <i>Slovenščina kot drugi in tuji jezik</i>	13
3.1. Programa <i>Slovenščina za tujce</i> in <i>Slovenščina kot drugi in tuji jezik</i>	13
3.2. Uskladitev programa <i>Slovenščina kot drugi in tuji jezik</i> s SEJOM.....	14
3.3. Jezikovne ravni in jezikovni profili	15
3.4. Uporabnik jezika na osnovni ravni	16
3.5. Doseganje osnovne ravni glede na sporazumevalne dejavnosti.....	17
4. Izpit iz slovenščine kot drugega ali tujega jezika na osnovni ravni.....	18
4.1. Jezikovno testiranje	18
4.2. Jezikovno testiranje in nekatere širše družbene dileme	20
4.3. Izpit na osnovni ravni po programu SDTJ: sestava, ocenjevanje, kandidati in kandidatke.....	22
4.3. Kandidati in kandidatke na osnovni ravni	23
EMPIRIČNI RAZISKAVI.....	25
5. Analiza vseh izpitnih rokov na osnovni ravni po programu <i>Slovenščina kot drugi in tuji jezik</i> in primerjava z izpitnimi roki po programu <i>Slovenščina za tujce</i>	25
5.1. Število kandidatov in kandidatk	26
5.2. Uspešnost opravljanja izpitov glede na spol	26
5.3. Prvi jezik kandidatov in kandidatk na osnovni ravni	30
5.4. Izobrazba kandidatov in kandidatk na osnovni ravni	31
5.5. Motiv za opravljanje izpita.....	32
5.6. Udeležba na tečaju in uspešnost na izpitu.....	33
5.7. Jezikovni profili.....	35
5.8. Uspešnost kandidatov in kandidatk po programu <i>Slovenščina kot drugi in tuji jezik</i>	36
6. Interpretacija statistične analize prvega izpitnega roka na osnovni ravni.....	40
6.1. Naloge in postavke v testu Osnovna 2_3-14.....	41
6.2. Analiza testnih nalog	41
6.2.1. Težavnost postavk v testu Osnovna 2_3-14.....	42

6.2.2. Občutljivost testa Osnovna 2_3-14.....	42
6.2.3. Zanesljivost testa Osnovna 2_3-14.....	47
6.3. Rezultati analize	47
ZAKLJUČEK.....	49
Povzetek.....	51
Viri, literatura in spletne strani.....	52

UVOD

Živimo v globalnem svetu, katerega sestavni del so tudi migracije prebivalstva, ki se iz različnih razlogov (gospodarskih, socialnih ali političnih) seli v iskanju boljšega življenja. Slovenija se je kot članica Evropske unije zavezala temeljnemu načelom skupne politike integracije priseljencev, ki poudarjajo dinamičnost in dvosmernost procesa integracije. Odgovornost za (ne)uspešno integracijo v enaki meri nosijo priseljenci sami in družba, v katero se želijo priseliti. Gre za skupni družbeni konsenz, ki ga lahko dosežemo le z medsebojnim razumevanjem in poznavanjem lastnosti, posebnosti, pomanjkljivosti in prednosti migracij. Eden izmed pogojev za uspešno vključevanje v neko družbo je znanje jezika te družbe. Na tak način je omogočen prvi (pred)pogoj za normalno delovanje posameznikov v tej družbi – komunikacija. Ko posameznik jezik okolja obvlada do te mere, da z njim zadosti svojim sporazumevalnim potrebam, se lahko začne aktivno in samozavestno vključevati v različne sfere družbenega življenja.

Znanje jezika je včasih potrebno iz različnih razlogov tudi testirati. Vsaka država v skladu z lastno jezikovno politiko postavlja formalne zahteve glede znanja jezika in načinov preverjanja tega znanja.

V Sloveniji je formalno dokazovanje znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika povezano s pridobitvijo javno veljavne listine o znanju slovenščine, ki priseljencem omogoča nadaljnjo pridobitev določenih družbenih dobrih (npr. slovensko državljanstvo). Z osamosvojitvijo leta 1991 je država prvič zahtevala, da se znanje slovenščine testira in od takrat naprej je formalnih zahtev po znanju vse več.

Sistem certificiranja slovenščine kot drugega in tujega jezika temelji na javno veljavnem izobraževalnem programu, ki ureja področje poučevanja, preverjanja in izdajanja javno veljavnih listin o znanju jezika. Leta 2015 je prejšnji program *Slovenščina za tujce* nadomestil javno veljavni izobraževalni program za odrasle *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*. Nastal je na osnovi strokovnih izkušenj in uskladitve s *Skupnim evropskim jezikovnim okvirom* (SEJO) v sodelovanju strokovnjakov Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik. Program določa tudi potek in lastnosti preverjanja znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika.

V magistrski nalogi sem se osredotočila na najnižjo od treh ravni preverjanja znanja jezika – osnovno raven. Poleg širših družbenih vprašanj, ki se dotikajo slovenske jezikovne realnosti, in predstavitve sistema certificiranja slovenščine kot drugega in tujega jezika, me bodo zanimale predvsem ključne spremembe, ki jih prenovljen program prinaša.

Delo vsebuje tudi dve empirični raziskavi – pregled in analizo vseh izpitnih rokov na osnovni ravni, ki so bili po novem programu izvedeni do pisanja magistrske naloge, druga raziskava pa temelji na psihometrični analizi testa na osnovni ravni, kjer sem ugotavljala, ali je test ustrezno sestavljen in ali vsebuje vse lastnosti dobrega merskega instrumenta. Na osnovi rezultatov raziskav želim podati sklep o tistih najbolj očitnih lastnostih in izpeljati zaključek o posebnostih preverjanja znanja slovenščine na osnovni ravni ter osvetliti prednosti in morebitne slabosti, ki jih konkretno prinaša prenovljeni program.

Teoretski okvir

1. Slovenija v luči priseljevanja

Slovenijo so v začetku 20. stoletja zaznamovali predvsem vali odseljevanja prebivalstva, saj se je mnogo ljudi iz ekonomskih (po drugi svetovni vojni pa tudi zaradi političnih) razlogov selilo iz Slovenije, in sicer predvsem v Severno Ameriko in nemško govoreči del Evrope. O obsežnejšem priseljevanju v Slovenijo lahko začnemo govoriti šele po letu 1970, ko se je začelo obdobje najintenzivnejšega priseljevanja v vsej njeni zgodovini. V največji meri so se v Slovenijo priseljevali državljani drugih republik takratne Jugoslavije. Po vstopu Slovenije v EU se je ta trend nadaljeval, tako se v Slovenijo že od nekdaj največ priseljujejo državljani nekdanjih skupnih, zdaj pa samostojnih jugoslovanskih republik in njihovi državljani še danes predstavljajo največji del priseljencev v Sloveniji.¹

V publikaciji Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) *Ljudje, družine, stanovanja*², ki je nastala na osnovi zadnjega registrskega popisa prebivalstva leta 2011, lahko preberemo:

»Slovenija je bila že pred osamosvojitvijo zaposlitveno zanimiva za prebivalce iz manj razvitih območij tedanje Jugoslavije. Po osamosvojitvi in vstopu v EU ter z odprtjem trga delovne sile je postala zanimiva za priselitev tudi za druge.

Državljanı držav, nastalih na območju nekdane skupne države, so 1. 1. 2011 predstavljali največjo skupino tujih državljanov v Sloveniji: 87,7 %; državljanov drugih držav članic Evropske unije je bilo 6,5 %, državljanov drugih držav pa 5,8 %.

Vsak 25. prebivalec Slovenije je bil tuji državljan – državljan ene izmed 136 držav sveta.«

(*Ljudje, družine, stanovanja* 2013: 14–15).

Leta 2011 je bil narejen nov popis, ki je temeljil tudi že na prej zbranih demografskih podatkih, podatki o prvem jeziku tujih prebivalcev so bili zadnjič zbrani leta 2002. Takrat je delež ljudi, ki kot prvi oz. materni jezik ni navedel slovenščine, znašal 12,3 %. Med očitno najbolj zastopanimi so bili hrvaški, bosanski, srbohrvaški in srbski jezik, kar pomeni, da so večino tujih govorcev predstavljali govorci jezikov nekdane Jugoslavije³.

¹ Podatki Statističnega urada RS

<<http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=5947>>, (Dostop, 10. 8. 2016)

² <http://www.stat.si/doc/pub/Ljudje_druzine_stanovanja.pdf>. (Dostop 6. 6. 2016)

³ <http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=9>. (Dostop 6. 6. 2016)

Zanimiva sta še dva podatka⁴ iz začetka leta 2016, in sicer povečanje števila tujih državljanov v zadnjih letih – leta 2008 je bilo v Sloveniji 63.416 tujcev, leta 2016 pa že 107.766 – ter naraščanje števila žensk med tujimi državljani, delež se je v zadnjih štirih letih povečal za 3,8 %.

Trenutna demografska slika, ki jo lahko pridobimo iz javno dostopnih podatkov, je strnjeno takšna:

- večina tujih govorcev slovenščine kot materni jezik govori enega izmed jezikov nekdanje Jugoslavije⁵
- največjo skupino tujih državljanov (87,7 %) predstavljajo državljani držav nekdanje Jugoslavije
- opazno se večja število tujih državljanov, med katerimi narašča število žensk.

Naraščanje števila žensk med priseljenci je morda povezano z združevanjem družin. Domnevam, da so se v preteklosti zaradi ekonomskih razlogov v veliko večji meri priseljevali moški, preostala družina pa se je priselila kasneje.

Slovenska družba se tako že dolgo in vsakodnevno sooča z izzivi integracije, in ker je znanje jezika eden izmed pogojev za njeno uspešnost, pa tudi končna faza uspešne integracije, mora zagotoviti in vzpostavljati sistem poučevanja, preverjanja in certificiranja znanja slovenskega jezika, saj lahko v prihodnosti pričakujemo še dodatne zahteve po znanju slovenščine kot drugega in tujega jezika. Posledica tega bo najbrž tudi rast števila kandidatov izpita iz slovenščine tudi na osnovni ravni, saj certifikat o opravljenem izpitu uporabnikom jezika omogoča uspešnejšo integracijo s formalnopravnega vidika (npr. pridobitev državljanstva).

2. Poučevanje, preverjanje in certificiranje slovenščine kot drugega in tujega jezika

Zahteve po znanju jezika v družbi bi lahko razdelili na neformalne in formalne. Neformalne so povezane s pričakovanji oz. mnenjem večinskega prebivalstva o stopnji znanja jezika tujih govorcev. Govorci slovenščine kot prvega jezika imajo bodisi implicitna bodisi eksplicitna prepričanja o tem, kako »dobro« mora govoriti uporabnik slovenščine kot tujega in drugega jezika, da se lahko uspešno sporazume v različnih govornih položajih. Gre za subjektivne

⁴ < <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5868&idp=17&headerbar=15>>. (Dostop 6. 6. 2016)

⁵ »Eno od odprtih vprašanj pri preverjanju jezikovnega znanja je npr prav sorodnost jezikov in v zvezi s tem oblikovanje »vmesnih kodov«. V takih primerih je namreč zelo težko postaviti meje razumljivosti in sprejemljivosti jezikovne produkcije« (Ferbežar in Pirih Svetina 2004: 28–29).

vidike sprejemljivosti, ki niso institucionalizirani in merljivi, a to ne pomeni, da ne obstajajo, saj se z njimi srečujemo vsak dan⁶.

Ne glede na to pa so lahko le formalne zahteve tiste, na podlagi katerih lahko neka družba izdela javno veljaven sistem poučevanja, preverjanja in certificiranja znanja jezika. Tak sistem je neločljivo povezan z jezikovno in širšo politiko posamezne države, ker ga določajo formalnopravne ureditve neke države v nekem času. Stabej (2004) razpravlja o novejši zgodovini slovenščine kot drugega in tujega jezika in poudarja pomembnost jezikovnega načrtovanja, saj je »slovenščina kot drugi/tuji jezik / .../ eden od temeljnih sestavin slovenske jezikovne situacije in s tem tudi slovenskega jezikovnega načrtovanja. / .../ Slovenščina kot jezik / .../ mora biti pripravljena za to, da jo usvajajo in uporabljajo tudi tuji govorci, če hoče biti moderni jezik s formalnopravnim statusom uradnega jezika v Sloveniji ter Evropski uniji« (Stabej, 2004: 5).

2.1. Formalna jezikovna integracija v Republiki Sloveniji

Priseljenci v Slovenijo prihajajo iz najrazličnejših razlogov in za različno dolgo časa, zato so tudi njihove potrebe po znanju slovenščine različne. Za potrebe te magistrske naloge se bom omejila na tiste priseljence, ki se odločijo ostati trajno in zaprosijo za slovensko državljanstvo z naturalizacijo ter opravljajo izpit iz slovenščine kot drugega in tujega jezika na osnovni ravni, zato bom izpostavila dva dokumenta, ki se dotikata prav tega, in sicer *Zakon o državljanstvu RS* ter *Uredbo o načinih in obsegu zagotavljanja programov pomoči pri vključevanju tujcev, ki niso državljani Evropske unije*.

Podatki Izpitnega centra (več o tem v nadaljevanju) kažejo⁷, da je glavni motiv za opravljanje izpita pridobitev slovenskega državljanstva. *Zakon o državljanstvu RS*⁸ (Uradni list RS, 24/2007) namreč za enega izmed pogojev za pridobitev državljanstva z naturalizacijo predvideva znanje slovenskega jezika za potrebe vsakdanjega sporazumevanja, ki ga prosilec dokaže s spričevalom o uspešno opravljenem izpitu slovenščine na osnovni ravni. Pred tem mora prosilec v Sloveniji bivati 10 let, od tega 5 neprekinjeno.

⁶ Ferbežar in Pirih Svetina (2004) pišeta o rezultatih javnomnenjske raziskave iz leta 2002, ki je pokazala, da so pričakovanja Slovencev glede znanja jezikov tujih uporabnikov zelo visoka.

⁷ Letna poročila CSDTJ, < <http://centerslo.si/knjige/letna-porocila/>>, (Dostop, 10. 8. 2016)

⁸ < <https://www.uradni-list.si/1/content?id=79103>>, (Dostop, 10. 8. 2016)

Uredba o integraciji tujcev (Uradni list RS, 65/2008)⁹ ureja nekatere pravice državljanov tretjih držav in njihovih družinskih članov, ki imajo v Sloveniji dovoljenje za prebivanje že vsaj 2 leti. Po Uredbi so ti upravičeni do udeležbe v programih učenja slovenskega jezika in seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo.

Uredba o načinih in obsegu zagotavljanja programov pomoči pri vključevanju tujcev, ki niso državljani Evropske unije (Uradni list RS, 70/2012)¹⁰, prejšnjo Uredbo dopolnjuje, s tem da določa obseg števila ur tečaja slovenskega jezika¹¹. Tako so priseljenci z vsaj enoletnim začasnim prebivališčem upravičeni do 60 ur, tisti s stalnim pa 180 ur tečaja slovenskega jezika. Po opravljenem tečaju so upravičeni tudi do prvega brezplačnega preizkusa znanja slovenščine na osnovni ravni, ki ga izvajajo pooblaščen izvajalci. Javno veljavni izobraževalni program, ki se na osnovi Uredbe izvaja, se imenuje ZIP – Začetna integracija priseljencev.

To je samo nekaj formalnopravnih vidikov¹², ki se dotikajo pridobitve in preverjanja znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika. Izvajalcev javnoveljavnih programov je v Sloveniji več, a le Izpitni center Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik je vlada Republike Slovenije s sklepom imenovala pristojnega za izdajanje javnoveljavnih listin o uspešno opravljenem preizkusu iz znanja slovenščine.

Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik (CSD/TJ) deluje v sestavi Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Obsega več dejavnosti¹³, med drugim v okviru CSD/TJ deluje tudi Izpitni center (IC), ki skrbi za »razvoj področja jezikovnega testiranja in izvedbo javno veljavnih izpitov (2000 letno), vodenje in nadzor več kot 10 zunanjih izvajalcev in članstvo v ugledni mednarodni organizaciji ALTE«¹⁴ (<<http://centerslo.si/o-nas/>>, dostop 1. 6. 2016). IC uradno deluje od leta 1994, in sicer skrbi

⁹ <<https://www.uradni-list.si/1/content?id=87371>>, (Dostop, 10. 8. 2016)

¹⁰ <<https://www.uradni-list.si/1/content?id=109799>>, (Dostop, 10. 8. 2016)

¹¹ Poteka po programu *Začetna integracija priseljencev* (ZIP), ki nudi učenje slovenščine v dveh modulih, to sta začetni 60-urni in nadaljevalni 120-urni modul. Program je zasnovan na vsebinah in temah iz življenja in dela, s tem pa omogoča učinkovitejšo integracijo priseljencev v slovensko družbo. Izvaja se v obliki 180, 120 in 60-urnega tečaja. Udeležba v programu je brezplačna za priseljence, ki imajo dovoljenje za stalno ali začasno prebivanje v Sloveniji ali so v fazi pridobivanja dovoljenja in prihajajo iz države, ki ni članica Evropske unije.

¹² Več o tem gl. Ferbežar 2012.

¹³ Bolj podrobno o dejavnostih Centra na <http://centerslo.si/o-nas/> (Dostop 1. 6. 2016).

¹⁴ IC kot predstavnik Univerze v Ljubljani je od leta 2000 član združenja evropskih jezikovnih testatorjev ALTE (*Association of Language Testers in Europe*). Združenje skrbi za sistem samoevalvacije in izboljšave izpitnih postopkov svojih članov. Njihov sistem zunanjega nadzora kakovosti se nanaša na celoten postopek preverjanja in je od leta 2006 obvezen za vse člane (Ferbežar 2009, 132–134).

za pripravo in izvajanje izpitov iz znanja slovenščine in izdajanje potrdil o tem znanju pod vodstvom strokovne komisije¹⁵. Leta 2000 je sprejet javno veljavni izobraževalni program *Slovenščina za tujce*, na osnovi katerega so se izpiti iz znanja slovenščine izvajali na treh ravneh – osnovni, srednji in visoki, leta 2015 pa je stopil v veljavo nov program *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*, ki ohranja tri ravni, a prinaša vsebinske dopolnitve in izboljšave ter uskladitev s *Skupnim evropskim jezikovnim okvirom* (SEJO)¹⁶.

3. Program *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*

Slovenščina kot drugi in tuji jezik je izobraževalni program, namenjen odraslim osebam, starejšim od 16 let. Program omogoča udeležbo v različnih oblikah tečajev in pridobitev javno veljavne listine o doseganju znanja slovenščine na treh jezikovnih ravneh – osnovni, višji in ravni odličnosti. Nov program je motiviralo več dejavnikov, predvsem pa razvoj stroke (in s tem pridobljene izkušnje) na področju učenja, poučevanja, ocenjevanja in certificiranja slovenščine kot drugega/tujega jezika ter uskladitev z ravnmi SEJA . Prenova je bila potrebna predvsem zaradi zadnjega dejavnika, saj je s tem slovenski sistem poučevanja, preverjanja in izdajanja potrdil o uspešno opravljenem izpitu iz znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika lahko postal primerljiv s podobnimi sistemi na evropski ravni.

3.1. Programa *Slovenščina za tujce* in *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*

S prenovo programa je prišlo do mnogih sprememb. V Tabeli 1 bom pokazala glavne novosti programa SDTJ, kjer se bom omejila na sistem preverjanja znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika.

Tabela 1: *Razlike med programoma Slovenščina za tujce (SZT) in Slovenščina kot drugi in tuji jezik (SDTJ)*

SZT (2000)	SDTJ (2015)
Stopenjska zasnovanost, opredelitev treh ravni znanja; – osnovna raven (funkcionalna) – srednja raven (operativna) – visoka raven (akademska raven)	Stopenjska zasnovanost, opredelitev treh ravni znanja: – osnovna raven – višja raven – raven odličnosti¹⁷
Ni uskladitve s SEJOM	Uskladitev s SEJOM je: – osnovna raven: A2–B1

¹⁵ O zgodovini certificiranja slovenščine kot drugega/tujega jezika pišeta Ina Ferbežar in Nataša Pirih Svetina (2004). Podatki so dostopni tudi na <<http://centerslo.si/o-nas/zgodovina/>> (Dostop 1. 6. 2016).

¹⁶ <http://www.europass.si/files/userfiles/europass/SEJO%20komplet%20za%20splet.pdf> (Dostop 1. 6. 2016)

¹⁷ Odebeljeno so označena izhodišča oz. razlike, ki so natančneje razložena pod tabelo.

	– višja raven: B2 – raven odličnosti: C1–C2
Ocenjevalna merila: – šolski način z ocenami od 1 (neuspešno) do 5 (odlično) – končna ocena je opisna: ni opravljen/zadovoljivo opravljen/dobro opravljen/zelo dobro opravljen/odlično opravljen Ocenjevalne lestvice: – enake ocenjevalne lestvice za ocenjevanje pisne in govorne produkcije za vse tri ravni	Ocenjevalna merila: – osnovna raven ima dve mejni vrednosti: 60 % točk za dosego ravni A2, 85 % za dosego ravni B1, ki sta bili določeni po uveljavljenih postopkih dokumenta SEJO – končna ocena je opisna: opravljen/nis opravljen – povratna informacija o doseganju ravni pri posamezni dejavnosti Ocenjevalne lestvice: – vsaka raven ima svoji ocenjevalni lestvici za ocenjevanje pisne in govorne produkcije
Format izpita: – isti format izpita za srednjo in visoko raven – pisni del na srednji in visoki ravni vsebuje podtest Poznavanje slovničnih struktur (eksplicitno preverjanje slovnice)	Format izpita: – bolj natančno določen glede na posamezno sporazumevalno dejavnost – vsaka raven ima lasten format izpita – ni eksplicitnega preverjanja slovničnih struktur

Največje prednosti programa SDTJ so v natančni uskladitvi s SEJOM, preko katere je prišla tudi potreba po novi ravni – ravni odličnosti, ki temelji na t. i. učinkovitem uporabniku. Prejšnja visoka in srednja raven pa sta združili v zdajšnjo višjo. Po principu komunikacijskega modela se po novem ne preverja eksplicitne rabe slovničnih struktur, jezikovna pravilnost govorne in pisne produkcije se upošteva pri ocenjevanju s pomočjo – za vsako raven posebej določenih – ocenjevalnih lestvic za pisno in govorno produkcijo. Poudarek je tudi na **večji avtentičnosti** testnih nalog, »ki kažejo realno jezikovno rabo v netestnih okoliščinah« (*Angleško-poljsko-slovenski pojmovnik s področja jezikovnega testiranja* (v nadaljevanju *Pojmovnik*) 2004: 119:21).

3.2. Uskladitev programa *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* s SEJOM

Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje in ocenjevanje je pomemben dokument Evropskega sveta, ki »predstavlja skupno osnovo za pripravljanje jezikovnih učnih načrtov, kurikularnih smernic, izpitov, učbenikov itn. v Evropi« (SEJO 2011: 5). Dokument je s prevodom v slovenščino leta 2011 prinesel potrebe po prenovi in nadgradnji programa *Slovenščina za tujce*. V Tabeli 2 lahko vidimo primerljivost prenovljenega programa z dokumentom SEJO.

Tabela 2: *Primerjava tristopenjskega programa Slovenščina kot drugi in tuji jezik z ravni SEJA*

<i>Slovenščina kot drugi in tuji jezik</i>	SEJO	
/	A1	osnovni uporabnik ¹⁸ : vstopna raven
Osnovna raven	A2	osnovni uporabnik: vmesna raven
	B1	samostojni uporabnik: raven sporazumevalnega praga
Višja raven	B2	samostojni uporabnik: višja raven
Raven odličnosti	C1	učinkoviti uporabnik: raven učinkovitosti
	C2	učinkoviti uporabnik: raven mojstrstva

Program je na tak način omogočil, da se lahko slovenski sistem pridobivanja, preverjanja in certificiranja jezikovnega znanja slovenščine kot drugega/tujega jezika primerja s sistemi v drugih evropskih državah.

3.3. Jezikovne ravni in jezikovni profili

SEJO omogoča izdelavo različnih jezikovnih profilov glede na jezikovno raven. Opisne ravni so nastale ob zavedanju, da se sporazumevalna zmožnost pri vseh ne razvija v enaki meri in ne na enak način. Posamezni deli sporazumevalne zmožnosti lahko pri istem uporabniku dosežejo različne ravni, tako lahko nekdo npr. pri govorjenju dosega raven C1 pri pisanju pa B1. Razvijanje delov sporazumevalne zmožnosti je odvisno od več dejavnikov, tudi od same sporazumevalne prakse oz. rabe jezika, velikokrat se namreč izkaže, da uporabniki pri receptivnih dejavnostih dosegajo višje ravni kot pri produktivnih (več o tem v nadaljevanju). Z določitvijo posameznih doseženih ravni lahko po SEJU vsakemu uporabniku (ki opravlja standardiziran izpit) drugega ali tujega jezika določimo profil, ki opisuje in določa obseg njegovega jezikovnega znanja oz. sporazumevalne zmožnosti¹⁹. SEJO določa šest jezikovnih ravni (Tabela 2). Ravni so narejene na podlagi empiričnih raziskav in izhajajo iz uporabnika jezika in jezikovni profili (iz)kažejo določeno stopnjo jezikovnega znanja na določeni

¹⁸ Zaradi praktičnih razlogov bom za poimenovanja moških in ženskih oseb tudi sama uporabljala moško obliko.

¹⁹ »Sporazumevalna zmožnost oz. komunikacijska kompetenca so tista védenja, znanja, zmožnosti in spretnosti, ki jih mora imeti uporabnik jezika, da se lahko učinkovito sporazume z drugimi, tj. razume in tvori poljubno število besedil v najrazličnejših sporazumevalnih situacijah in za različne potrebe in sporazumevalne namene.« (Ferbežar 2012: 62)

jezikovni ravni. Program *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* ne vključuje najnižje ravni A1, »saj je na tej ravni jezikovna zmožnost predvidoma še tako omejena in komunikacija tako elementarna, da bi jo bilo le težko ustrezno testirati« (*Slovenščina kot drugi in tuji jezik* 2014: 6). Za potrebe magistrske naloge bom natančneje določila uporabnika jezika, ki je potencialen kandidat za izpit iz slovenščine na osnovni ravni, to je uporabnik med A – osnovnim uporabnikom na vmesni ravni in B – samostojnim uporabnikom na ravni sporazumevalnega praga.

3.4. Uporabnik jezika na osnovni ravni

Po programu *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* (SDTJ) uporabnik jezika na osnovni ravni dosega vsaj A2, njegovo znanje pa lahko doseže tudi B1. Za boljšo ponazoritev o tem, kakšna znanja naj bi imel uporabnik jezika na osnovni ravni, spodaj navajam opredelitvi iz SEJO.

A2 – vmesna raven

»Razume stavke in pogoste izraze, ki se nanašajo na najbolj temeljna področja (na primer najosnovnejši osebni in družinski podatki, nakupovanje, krajevna geografija, zaposlitev). Sposoben se je sporazumevati v preprostih in rutinskih opravilih, ki zahtevajo preprosto in neposredno izmenjavo informacij o znanih in rutinskih zadevah. S preprostimi besedami zna povedati nekaj o sebi in svojem neposrednem okolju ter zadovoljiti svoje trenutne potrebe« (SEJO 2011: 46).

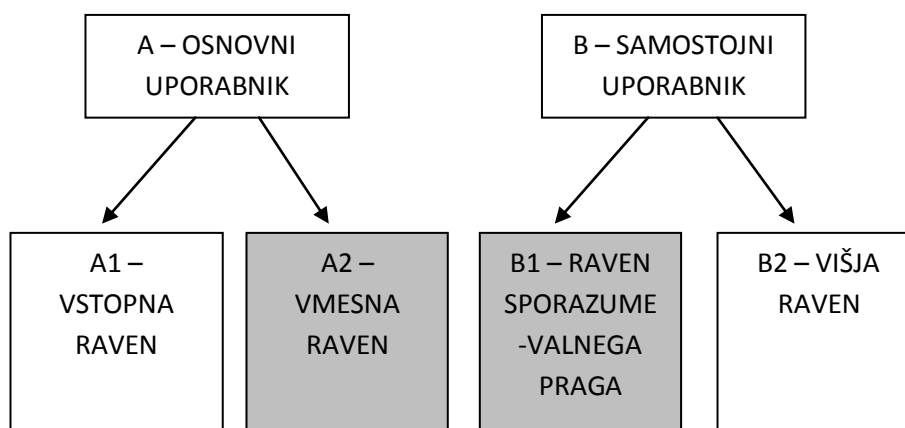
B1 – raven sporazumevalnega praga

»Pri razločnem govorjenju v standardnem jeziku razume glavne točke, kadar gre za znane reči, s katerimi se redno srečuje na delu, v šoli, prostem času itn. Znajde se v večini situacij, ki se pogosto pojavljajo na potovanju po deželi, kjer se ta jezik govori. Tvoriti zna preprosta povezana besedila o temah, ki so mu znane ali ga zanimajo. Opisati zna izkušnje in dogodke, sanje, upanja in ambicije ter na kratko utemeljiti in pojasniti svoja mnenja in načrte« (prav tam).

Osnovno raven po programu SDTJ dosega govorec slovenščine kot drugega ali tujega jezika, ki »jezik obvlada toliko, da se v pretežni meri lahko samostojno sporazume. Znajde se v večini vsakodnevnih in ponovljivih situacij; pri tem prožno uporablja širok razpon preprostega jezika, da lahko izrazi večino tistega, kar želi sporočiti« (*Slovenščina kot drugi in tuji jezik* 2014: 12). Če izhajamo neposredno iz dokumenta SEJO, se naš govorec giblje med vmesno ravno (A2) in ravno sporazumevalnega praga (B1). Presečišče osnovnega in

samostojnega uporabnika (gl. Shema 1) jezika je torej uporabnik, ki bo relevanten za nadaljnjo obravnavo v pričujočem delu.

Shema 1: *Sivo pobarvana polja označujejo ravni, ki naj bi jih dosegal uporabnik jezika na osnovni ravni*

Uporabniku jezika lahko po programu SDTJ določimo jezikovni profil, ki je fleksibilen, kar pomeni, da je pri določenih dejavnostih sporazumevalna zmožnost bolj razvita kot pri drugih. Na tak način izkazano znanje ni »zacementirano«, pač pa razpršeno, odvisno od posameznega uporabnika in sporazumevalnih okoliščin, v katere s svojim znanjem vstopa. Možnost oblikovanja takšnih profilov pomeni premik k sodobnejšemu razumevanju sporazumevalnih potreb in tudi dejanske jezikovne zmožnosti uporabnikov slovenščine, kar se kaže za eno izmed največjih prednosti programa SDTJ.

3.5. Doseganje osnovne ravni glede na sporazumevalne dejavnosti

V programu so standardi znanja določeni glede na štiri sporazumevalne dejavnosti: govorjenje, poslušanje, branje in pisanje. Uporabnik jezika sporazumevalno zmožnost razvija ob avtentičnih besedilih, ki izhajajo iz različnih tematskih področij. Jezika se nauči do te mere, da brez večjih težav prepozna glavne tematske okvire in se ob njih znajde glede na stopnjo razvite sporazumevalne zmožnosti. Tematska področja prehajajo od bolj konkretnih do abstraktnih (vsebine nižjih ravni so tudi v celoti vključene v višje), omogočajo pa tudi poljubno izbiro, glede na želje in potrebe uporabnika. Tematska področja so: osebna identiteta, stanovanje in bivanje, osebna razmerja, izobraževanje, delo in poklic, prosti čas in razvedrilo, promet in potovanje, zdravje in telesna nega, nakupovanje, hrana in pijača, storitve, družba/politika/gospodarstvo, okolje in vreme (*Slovenščina kot drugi in tuji jezik* 2014: 16–17).

Vprašanje, ki se ob tem porodi je, kako naj izpiti odražajo konkretne želje in sporazumevalne potrebe uporabnikov slovenščine. Na tečaju, kjer poteka interaktivno učenje, se te lahko neposredno prepoznajo in upoštevajo, a na izpitih, kjer gre za vnaprej določen in standardiziran postopek, to ni mogoče. Odgovor na to bi lahko delno našli v potrebi po posebni občutljivosti in dovzetnosti sestavljavcev testov ter njihovi (samo)evalvaciji, v povratnih informacijah testirancev²⁰ in ustvarjalnem dialogu z udeleženci ter učitelji izobraževalnega dela programa.

4. Izpit iz slovenščine kot drugega ali tujega jezika na osnovni ravni

Pred analizo konkretnega formata testa, ki se uporablja za testiranje kandidatov na osnovni ravni, bi bilo smotno osvetliti še nekaj osnovnih pojmov s področja (jezikovnega) testiranja.

4.1. Jezikovno testiranje

Jezikovni test kot oblika preverjanja znanja se doslej kaže kot edini merski instrument, s katerim lahko relativno objektivno ocenimo jezikovno performanco²¹ uporabnika jezika. Da bi ga ustrezno definirali in opisali za potrebe naše raziskave, si bomo pomagali s Pojmovnikom.

(Jezikovni) test je v pojmovniku opredeljen kot »Postopek za preverjanje in ocenjevanje določenega vidika zmožnosti ali znanja. a) Niz različnih delov testa, ki skupaj sestavljajo postopek preverjanja in ocenjevanja, pogosto v pomenu izpit. b) Samostojna naloga ali sestavina za preverjanje in ocenjevanje določene spretnosti ali znanja, npr. govorjenja ali pisanja. V tem pomenu je lahko test sestavni del izpita (npr. pisni test). c) Neformalno preverjanje znanja v okviru učnega procesa (npr. test napredovanja)« (Pojmovnik 2004, 156:350). Za tole razpravo je najbolj relevanten test v pomenu **izpit** kot »Postopek testiranja posameznikovega znanja ali zmožnosti z uporabo pisnih in/ali govornih (ustnih) nalog. Rezultat tovrstnega testa je lahko pridobitev določene kvalifikacije, npr. spričevala, ali sprejem na določeno izobraževalno ustanovo ali v študijski program« (Pojmovnik 2004, 126:103). Neke vrste spričevala je tudi javno veljavna listina o opravljenemu izpitu

²⁰ Izpitni center pridobiva povratne informacije s pomočjo anket, ki jih rešujejo kandidati. S tem želijo sestavljavci testa ugotoviti, ali jezikovni testi razmeroma ustrezno odlikavajo jezikovno rabo kandidatov in ali so besedila dovolj avtentična. Odgovori kandidatov v Letnem poročilu IC za leto 2015 so pokazali, da testi na osnovni ravni po njihovem mnenju vsebujejo večinoma avtentična besedila. Na IC nameravajo v prihodnosti izvesti še več podobnih anket, evalvacijo pa izvajajo tudi s statističnimi analizami uporabljenih jezikovnih testov.

²¹ »Jezikovna produkcija, pisna in govorna. Jezikovna raba kot uresničitev sporazumevalne zmožnosti (pogosto dihotomija performanca : kompetenca.« (Ferbežar idr. 2004, 142: 227)

(slovenščine), ki jo uporabniki jezika lahko uveljavljajo v različnih uradnih postopkih, npr. za pridobitev državljanstva v Republiki Sloveniji.

Sestavljalci testa morajo upoštevati dejstvo, da je test standardiziran postopek²². Kot tak ima določene zahteve, ki morajo biti izpolnjene: »**Objektivnost** (testiranja, vrednotenja in interpretacije) je seveda le ena od zahtev, ki jo morajo upoštevati sestavljalci testa. Poleg nje naj bi upoštevali še načela **normiranosti** (rezultati so primerljivi in standardizirani), **občutljivosti** (test naj loči med dobrimi in slabimi), **zanesljivosti** (rezultat je vedno isti, čeprav napačen) in najkompleksnejše **veljavnosti** (ali test res meri to kar mislimo, da meri)« (Ferbežar, 1997: 281). Opremljen mora biti tudi **predmet merjenja**, pri jezikovnem testiranju je to jezikovno znanje²³ oz. do določene ravni razvita sporazumevalna zmožnost, ki jo uporabnik jezika oz. kandidat na izpitu izkaže, tj. testna performanca²⁴.

Potrebno je definirati tudi **tipe nalog**, ki jih lahko jezikovni test vsebuje. S pomočjo Pojmovnika bom navedla tiste tipe nalog, ki jih lahko najdemo v konkretnem jezikovnem testu slovenščine kot drugega in tujega jezika (gl. Tabelo 3). Naloge sestavljajo **testne postavke**, postavka je »/p/osomezni, najmanjši del testne naloge, ki se posebej vrednoti in je pri njem mogoče doseči določeno število točk« (Pojmovnik 2004: 144:370). Poznamo postavke izbirnega tipa, postavke nepovezanih enot, postavke ob besedilu, postavke s kratkim odgovorom, postavke vstavljanja. Posamezne testne postavke so lahko tudi podlaga za psihometrično analizo jezikovnega testa v celoti (več o tem v empiričnem delu naloge).

Tabela 3: *Tipi nalog v jezikovnem testu po programu SDT*²⁵

Sporazumevalna dejavnost: podtest (sestavni del izpita)	Tipi nalog
---	------------

²² Korake izdelave testa strne Bucik (1997): »(i) opredelitev testa, pri čemer določimo namen in cilje testa glede na lastnosti, ki jih želimo meriti; (ii) izbira vrste in ravni lestvice, pri čemer določimo pravila, po katerih bomo kvantificirali testni dosežek; (iii) sestava testnih nalog in zbiranje podatkov z delovno verzijo testa; (iv) analiza testnih nalog s pomočjo različnih statističnih orodij; (v) popravek testa na podlagi analize nalog z izločanje neustreznih nalog ter s popravkom manj ustreznih; (vi) izdaja testa v končni obliki, z vsemi potrebnimi dodatki / .../« (Bucik 1997: 153).

²³ Ferbežar (1997: 283) po Bachmanu v jezikovno znanje zajema organizacijsko kompetenco, del katere sta slovnična in besedilna kompetenca, in pragmatično kompetenco, del katere sta ilokucijska in sociolingvistična kompetenca.

²⁴ Testna performanca je po Ferbežar (1997) realizacija jezikovne zmožnosti, na katero poleg jezikovnega znanja vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so kontekst, čas dneva, tip naloge ter mentalna čuječnost, spoznavne in osebnostne značilnosti kandidata na izpitu.

²⁵ Pojmovnik 2004: 135:172, 136:173, 136:174, 136:175, 149:291, 159:381, 163:413, 161:396, 126:87.

Branje	- naloga povezovanja – tip naloge, pri katerem je treba povezati enote iz dveh ločenih seznamov - naloga dopolnjevanja (zaprta dopolnjevalna naloga) – kandidati odgovor izberejo med danimi možnostmi in tako dopolnijo poved - naloga izbirnega tipa: res je/ni res – kandidat v vrsti trditev označi, ali so navedene trditve v skladu z besedilom in naloga izbirnega tipa s tremi danimi odgovori, med katerimi kandidat izbere eno
Poslušanje	- naloga izbirnega tipa – kandidat izbira med tremi možnostmi in obkroži črko pred odgovorom - naloga izbirnega tipa: da/ne in res je/ni res - naloga dopolnjevanja: dopolnjevanje povedi/seznama – kandidat seznam dopolni z dodajanjem besed
Pisanje	- vodeno pisanje: tvorjenje pisnega besedila – naloga zahteva produkcijo zapisanega besedila, pri kateri nejezikovne in jezikovne informacije za kandidata predstavljajo stimulans
Govorjenje	- ustni izpit je sestavljen iz splošnega pogovora in nalog, ki kandidata usmerjajo – kandidat se najprej predstavi s pomočjo vnaprej danih opornih točk, poleg tega opiše, kaj vidi na slikovnem materialu, med njim in izpraševalcem pa poteka tudi igra vlog, kjer se mora kandidat vživeti v določen sporazumevalni položaj in/ali prevzeti določeno vlogo

4.2. Jezikovno testiranje in nekatere širše družbene dileme

Formalni sistem integracije v Republiki Sloveniji določa pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da lahko priseljenci postanejo statusno in formalnopravno enakovredni ostalim državljanom Slovenije. Ker je opravljeni izpit iz znanja slovenščine eden izmed teh pogojev, lahko predvidevam, da za kandidate pomeni stresno situacijo, saj lahko rezultati testa v veliki meri spremenijo njihova življenja. Sistem (jezikovnega) testiranja je vpet v delovanje in ideologijo širšega formalnopravnega sistema na državni ravni. Ob tem zavedanju se porajajo nekatere etična in moralna vprašanja, ki izhajajo iz kritičnega pogleda na delovanje širšega družbenega sistema in (ožje gledano) na delovanje sistema jezikovnega testiranja.

Ko govorimo o jezikovnem testu v zgornjem pomenu, se gibljemo na področju tradicionalnega testiranja (Shohamy, 2001). Tradicionalno testiranje se osredotoča na kvaliteto testov in sledi že sprejetim modelom in postopkom, ki naj bi zagotavljali kar največjo natančnost. Kljub uveljavljenosti in dolgi tradiciji pa ob strani pušča nekatere

pomembna vprašanja, vezana predvsem izpitne izkušnje kandidatov Shohamy²⁶ (2001: 1) pravi, da bi bilo potrebno več pozornosti nameniti tistim, na katere rezultat testa dejansko vpliva. Načini, kako in za kakšne namene so testi v družbi lahko uporabljeni, ter njihovi rezultati namreč vplivajo predvsem na življenja ljudi, ki jih opravljajo. Shohamy razpravlja o testu kot o orodju za družbeno discipliniranje, saj posameznik ob testiranju prilagodi svoje vedenje in »igra v skladu s pravili testa«, pa naj bodo ta še tako nesmiselna in neracionalna. To stori, ker ga v nasprotnem primeru lahko doletijo neprijetne posledice neopravljenega preizkusa, in te so lahko tudi usodne. Zanimiv je seznam značilnosti testov skozi oči njihovih uporabnikov, ki jih je Shohamy zbrala na podlagi intervjujev s testiranimi na različnih področjih (šola, delo, avtošola ...). Testom so pripisali naslednje značilnosti²⁷: zastrašujoči, odrezani od realnosti, vodijo do usodnih posledic, so izraz moči, ustvarjajo tekmovalnost, zahtevajo preživetvene strategije, imajo dolgoročne posledice, so nepravični oz. nepošteni, so odvrčajoči, pristranski, lahko so znak neuspeha, rezultat je lahko odvisen od sreče ali višje sile, lahko privedejo do neetičnega vedenja.

Zdi se, da so glasovi ljudi, ki teste opravljajo, mnogokrat neslišni, testni sistem ustreza predvsem v družbi hierarhično močnejšim, saj lahko test uporabljajo kot sredstvo za (ne)posredno vnašanje ideologije, kot sredstvo prevlade oz. moči in kot sredstvo nadzora (Shohamy, 2001: 110–128). Ob zavedanju, da je rezultat testa slovenščine na osnovni ravni za številne kandidate lahko usoden, je zmeraj potrebno razmisliti tudi o vprašanjih, kako test sestaviti in izvesti, da se izognemo izrazito negativnim oznakam testirancev, kakšna so naša družbena (neformalna in formalna) pričakovanja glede znanja slovenščine, ki jo govorijo tuji uporabniki in ali se zavedamo, v kakšni meri lahko rezultat testa vpliva na življenje kandidata in njegove družine.

²⁶ Povzeto po odlomku: »Traditional testing focuses on the quality of tests, following accepted models and procedures for maximizing the accuracy of tests. Yet, very little attention is given to how tests are used, their importance in the lives of test takers and their place in society. Traditional testing does not pay much attention to the testing experience, or to the meanings and feelings that test evoke in test takers« (Shohamy, 2001: 1).

²⁷ Original: »Some of the descriptors provided by test takers are listed below: Threatening/frightening/Detached from reality/Lead to detrimental consequences/Powerful/Create competition/Require survival strategies/Have long-range effects/Unjust/unfair/Deterring/Biased/Indication of failure/Depends on luck and supernatural powers/lead to unethical behaviors« (Shohamy, 2001: 14).

4.3. Izpit na osnovni ravni po programu SDTJ: sestava, ocenjevanje, kandidati in kandidatke

4.3.1. Sestava izpita

Izpit²⁸ na osnovni ravni je sestavljen iz dveh receptivnih (poslušanje, branje) in dveh produktivnih (govorjenje, pisanje) delov. Za vsako sporazumevalno dejavnost so določeni izpitne vsebine, čas reševanja in delež pri oceni (gl. Tabela 4). Izpit skupaj traja 135 minut.

Tabela 4: Sestava izpita na osnovni ravni (program SDTJ)

Sporazumevalna dejavnost	Izpitne vsebine	Čas reševanja	Delež pri oceni
Poslušanje	Poslušanje avdiomedijev in posnetkov, poslušanje obvestil in navodil, poslušanje pogovora med domačimi govorci.	25 min.	25 %
Branje	Branje za orientacijo, branje za iskanje podatkov in utemeljitev, obdelava besedila.	40 min.	25 %
Pisanje z branjem (vodeno pisanje)	Branje za iskanje podatkov in obdelava besedila; branje korespondence – dopisovanje.	40 min.	25 %
Govorjenje (vodeno ob predhodni pripravi)	Monolog (predstavitev, opis in zastopanje stališča), ciljno usmerjeno sodelovanje, pridobivanje dobrin in storitev, izmenjava informacij.	15 min. (+ 15min. za pripravo)	25 %

Glede na sporazumevalne dejavnosti je izpit sestavljen iz štirih podtestov – podtest Poslušanje, Branje, Pisanje in Govorjenje.

4.2.2. Ocenjevanje

Za receptivna podtesta (poslušanje in branje) je izdelana točkovalna šablona, po kateri se dodeljuje točke. Govorna in pisna produkcija se ocenjuje po analitičnih ocenjevalnih lestvicah, ki sta nastali na podlagi izkušenj z lestvicami iz programa *Slovenščina za tujce* in z uskladitvijo ravni po SEJU. »Pri govorni produkciji se ocenjujejo vsebinska ustreznost oz. izvedba naloge, besedišče, jezikovna pravilnost, menjava vlog in sociolingvistična ustreznost ter izgovor. Pri pisni produkciji se ocenjujejo vsebinska ustreznost oz. izvedba nalog, besedišče, jezikovna pravilnost ter zgradba in slog« (*Slovenščina kot drugi in tuji jezik* 2014:

²⁸ Izpit se izvaja po standardiziranem postopku v skladu s *Pravilnikom o izvajanju izpitov iz znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika*, http://www.ff.unilj.si/Portals/0/Dokumenti/Pravilniki_Merila/Pravilniki/Pravilnik%20o%20izvajanju%20izpitov%20iz%20znanja%20sloven%C5%A1%C4%8Dine%20kot%20drugega%20tujega%20jezika.pdf, (Dostop 15. 8. 2016)

24). Sistem točkovanja se razlikuje glede na sporazumevalno dejavnost – tako je pri receptivnih delih za pravilen odgovor možno dobiti po eno točko, pri produktivnih pa se število točk giblje 0–3 ali 0–2 točki. Jezikovna pravilnost, ki se je ponavadi po izkušnjah izvajalcev kandidati najbolj bojijo, je pri govorjenju točkovana 0–2 točki, tako da je testiranje le-te manj točkovno obteženo kot npr. testiranje menjave vlog ali sociolingvistične ustreznosti, besedišča in predstavitev teme.

4.2.3. Mejna vrednost

Mejni vrednosti na osnovni ravni sta dve: 60 % točk za uspešno opravljen izpit pri vsakem od podtestov (poslušanje, branje, pisanje, govorjenje), ob tem kandidat dosega raven A2 po SEJU, druga mejna vrednost pa je 85 % točk, pri čemer kandidat dosega raven B1 po SEJU. Mejni vrednosti sta bili določeni s standardnimi postopki, ko jih zahteva dokument SEJO²⁹.

Ob določanju mejnih vrednosti pa so bili sestavljavci programa SDTJ (spet) soočeni s posebnostjo populacije, ki opravlja izpit na osnovni ravni. Več kot 85 % kandidatov na osnovni ravni kot prvi jezik govori enega izmed južnoslovanskih jezikov. Gre torej za posebno sociolingvistično situacijo, ki izhaja tudi iz sorodnosti slovenščine s temi jeziki. V receptivnih delih omenjeni kandidati dosegajo mnogo boljše rezultate, kot bi jih sicer na tej ravni pričakovali. Vprašanja so se pojavila tudi pri ocenjevanju in uvrščanju rezultatov pisne produkcije: kako oceniti nek pisni izdelek, ki po eni strani izkazuje, da kandidat pri pisanju v slovenščini uporablja zapletene kognitivne procese, a hkrati močno odstopa od jezikovne norme³⁰? Vse to kaže na specifičnost slovenske sociolingvistične situacije, ki potrebuje dodatno obravnavo in rešitve (Ferbežar idr., 2014: 277–291).

4.3. Kandidati in kandidatke na osnovni ravni

Leta 2015 je program *Slovenščina za tujce* po petnajstih letih zamenjal program *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*. V nadaljevanju bom predstavila podatke o izpitih za leto 2015, pri čemer se bom v celoti naslonila na *Letno poročilo* Izpitnega centra³¹. Star program se je izvajal do julija, septembra pa so bili izvedeni prvi izpiti že po novem programu (dva izpitna roka v 2015).

²⁹ Mejna vrednost je bila določena na podlagi definiranja minimalno sprejemljivega kandidata (ang. minimally acceptable person) (Ferbežar idr., 2014: 281).

³⁰ » / .../which is typical for speakers of languages closely related to Slovene who do not learn Slovene systematically / .../« (prav tam).

³¹ < http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/LP-05_za-splet_2.pdf>, str. 51–57, (Dostop september 2016)

Tabela 5: Število in uspešnost kandidatov in kandidatk leta 2015

	Slovenščina za tujce	Slovenščina kot drugi in tuji jezik
Skupno število kandidatov na vseh ravneh	1431	633
Število kandidatov na osnovni ravni	1324	592
Število kandidatov, ki so bili upravičeni do brezplačnega prvega preizkusa znanja na osnovni ravni. ³²	641	66
Uspešnost kandidatov na osnovni ravni	71 %	53 %

V poročilu beremo o morebitnih razlogih za manjšo uspešnost kandidatov na osnovni ravni po novem programu:

»1) Le 66 ali 11 % kandidatov na osnovni ravni se je poprej udeležilo tudi tečaja ZIP (udeležba na tečaju pomembno vpliva na (boljši) izpitni rezultat.)

2) V podtestu Pisanje morajo kandidati ob navodilih napisati dve praktični besedili; v starem testu so tudi dopolnjevali povedi – to je bila naloga, ki je prinašala dodatne točke, saj je bila za kandidate zelo lahka; ker pa ni avtentična, smo jo iz novega testa izločili.

3) Dve nalogi na ustnem delu izpita od kandidatov zahtevata povsem samostojno govorjenje (predstavljanje po navodilih, opisovanje slike) – v starih izpitih je format ustnega dela izpita dopuščal, da so se kandidati ves čas pogovarjali, zato je bilo pogosto so izpraševalci govorili več kot kandidati ipd.

4) Številni kandidati so, ko smo jih vprašali, ali so si na spletu ogledali, kako bo izgledal izpit, odgovorili negativno.« (*Letno poročilo Izpitnega centra 2015*: 55).

Nov program je prinesel prenovitev oz. dopolnitev standardov znanja, ki pa so (sodeč po dveh izvedenih rokih v letu 2015) na osnovni ravni zahtevnejši v primerjavi s prejšnjimi. V

³² »Kandidati, ki se udeležujejo tečaja Začetna integracija priseljencev (ZIP) in brezplačnega izpita po Uredbi, so v primerjavi z ostalimi kandidati na osnovni ravni na izpitu uspešnejši: med udeleženci tečajev ZIP jih je bilo v letu 2015 uspešnih 81 %, med ostalimi pa le 61 %.« (*Letno poročilo Izpitnega centra za leto 2015*).

nadaljevanju magistrske naloge bom ugotavljala, ali se ta trend nadaljuje. Analizirala bom vse izpitne roke na osnovni ravni po programu *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*, ki so bili izvedeni do pisanja magistrske naloge, in predstavila ugotovitve. V drugem delu empirične raziskave bom predstavila rezultate psihometrične analize testa na osnovni ravni.

EMPIRIČNI RAZISKAVI

5. Analiza vseh izpitnih rokov na osnovni ravni po programu *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* in primerjava z izpitnimi roki po programu *Slovenščina za tujce*

V raziskavi se mestoma poslužujem primerjalne analize, če je ta smotrna. S primerjanjem statističnih podatkov izpitnih rokov programov *Slovenščina za tujce* (SZT) in *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* (SDTJ) bom poskusila ugotoviti, kako se spremembe novega programa kažejo v praksi. Takšen pristop je mogoč, saj se osnovna raven v primerjavi s starim programom ni tako bistveno spremenila (za razliko od višjih dveh). Podatke o spolu, prvem jeziku, izobrazbi, motivu za opravljanje izpita in udeležbi na tečaju slovenščine so iz baze Izpitnega centra in jih navedejo kandidati in kandidatke sami ob prijavi na izpit.

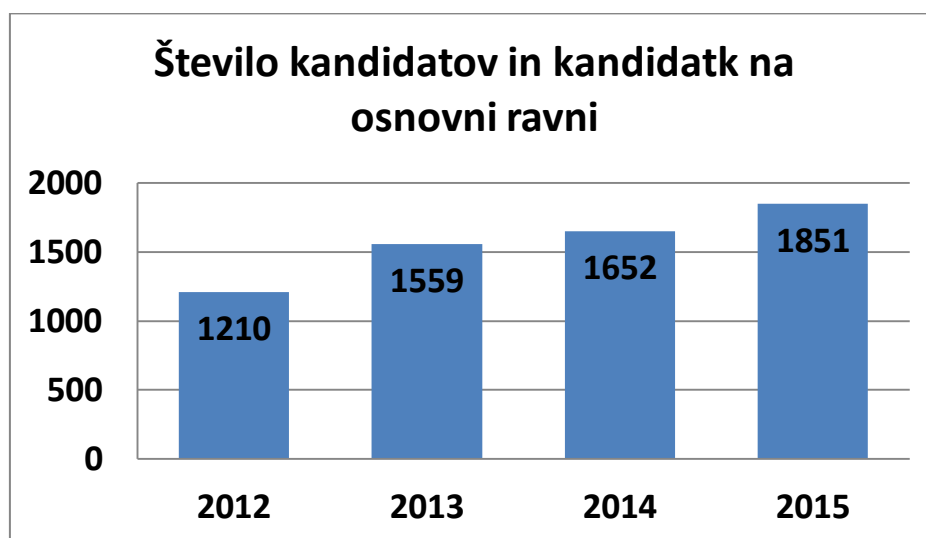
Pred analizo predvidevam:

- število kandidatov in kandidatk na osnovni ravni narašča zaradi širših družbenih sprememb,
- delež kandidatk se povečuje (podatki SURS-a, gl. op. 4) in kandidatke so na izpitih uspešnejše od kandidatov,
- večina kandidatov in kandidatk kot svoj prvi jezik navaja enega izmed jezikov držav nekdanje Jugoslavije,
- stopnja izobrazbe je povezana z uspešnostjo na izpitu,
- prevladujoč motiv za opravljanje izpita je pridobitev slovenskega državljanstva,
- udeležba na tečaju slovenščine povečuje možnosti za uspešno opravljen izpit na osnovni ravni,
- izdelava jezikovnega profila bolj natančno kaže dejansko jezikovno zmožnost kandidatov in kandidatk
- trend manjše uspešnosti kandidatov in kandidatk po novem programu (v primerjavi s kandidati in kandidatkami po starem programu) se nadaljuje.

5.1. Število kandidatov in kandidatk

Na Izpitnem centru (še posebej od leta 2008, ko začne veljati *Uredba o integraciji tujcev*) beležijo stalno rast števila kandidatov ter nova povpraševanja po izrednih izpitnih rokih. Od vseh kandidatov in kandidatk (tudi srednja in višja raven po programu *Slovenščina za tujce*) se jih je velika večina doslej (85 %) udeležila izpita na osnovni ravni.

Slika 1: Število kandidatov in kandidatk na osnovni ravni 2012–2015

Iz slike je razvidno večanje števila kandidatov na osnovni ravni. To najbrž pomeni, da se bo v prihodnosti povpraševanje po tečajih in izpitih slovenščine povečevalo. Poleg tega naraščanje števila kandidatov in kandidatk prinaša večjo potrebo po sprotni in stalni evalvaciji novega programa in seznanjanje strokovne javnosti s specifičnostjo poučevanja in testiranja slovenščine kot drugega in tujega jezika.

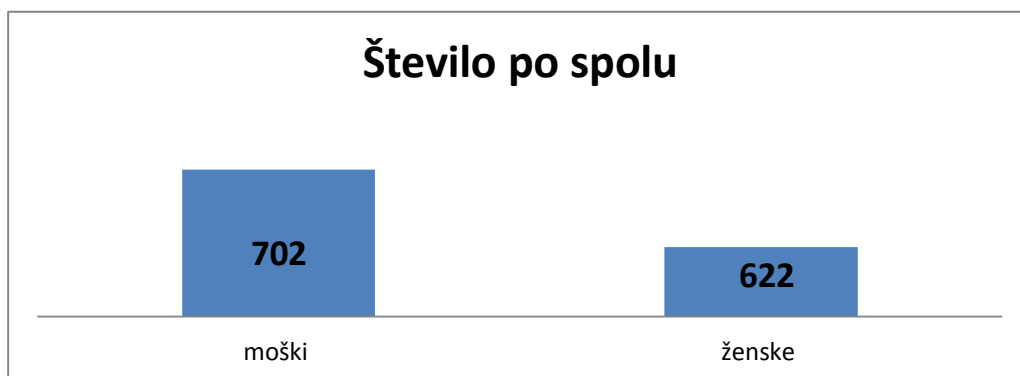
5.2. Uspešnost opravljanja izpitov glede na spol

Pri raziskovanju so se pokazale razlike med spoloma, in sicer podatki kažejo, da izpit opravlja več moških, a uspešnih je več žensk. Po podatkih SURSA (gl. op. 4) se sicer večja število priseljenk, zato bomo pogledali tudi, ali se je na zadnjih rokih število kandidatk povečalo. Najprej bom predstavila podatke izpitnih rokov programa SZT, nato pa še programa SDTJ. V analizo bodo zajeti vsi izpitni roki iz leta 2015 in do junija 2016.

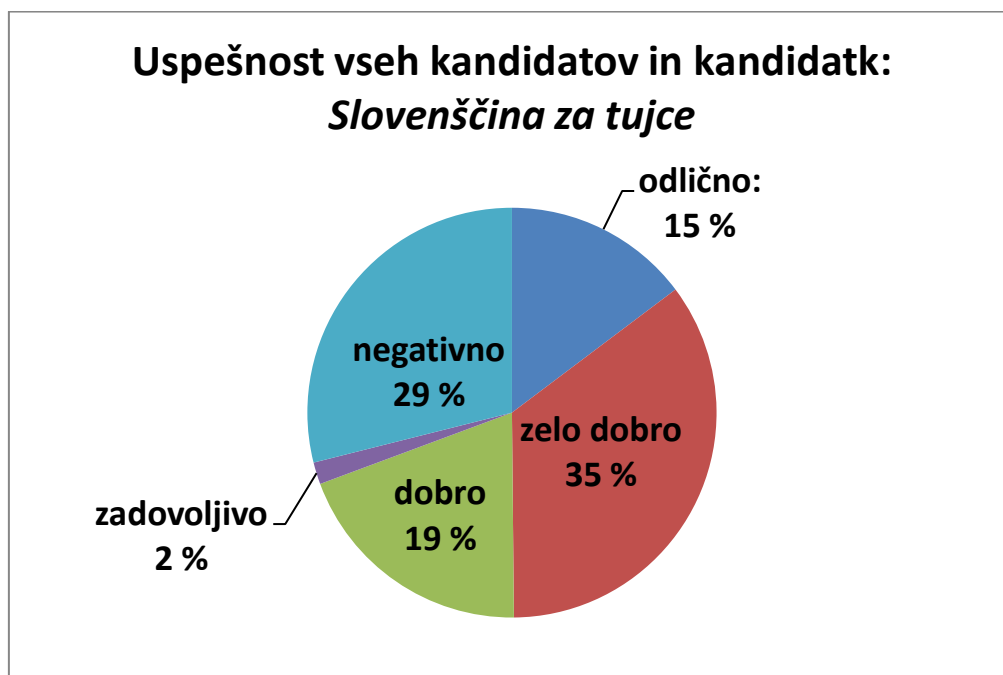
a) *Slovenščina za tujce*

Leta 2015 je po programu Slovenščina za tujce izpit na osnovni ravni opravljalo 1324 kandidatov. Na Sliki 2 lahko vidimo razmerje med spoloma. Slika 3 kaže delež kandidatov glede na njihovo oceno, Slika 4 pa uspešnost glede na spol.

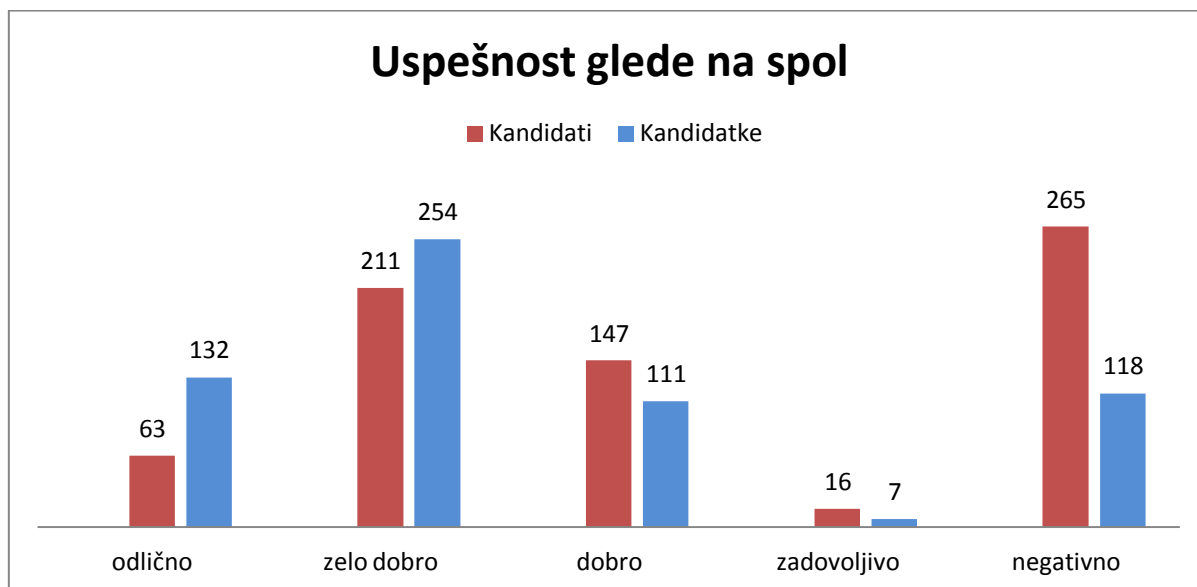
Slika 2: *Število kandidatov in kandidatk (SZT)*

Slika 3: *Uspešnost vseh kandidatov in kandidatk glede na oceno (SZT)*

Slika 4: *Uspešnost kandidatov in kandidatk (SZT)*

Kandidatke so bile za več kot polovico uspešnejše pri doseganju najvišje ocene, tj. odlično. Več jih dosega tudi oceno zelo dobro, dobro za tri odstotke manj, oceno zadovoljivo pa jih dosega le en odstotek. Izpita ni opravilo skoraj dvakrat več moških kot žensk.

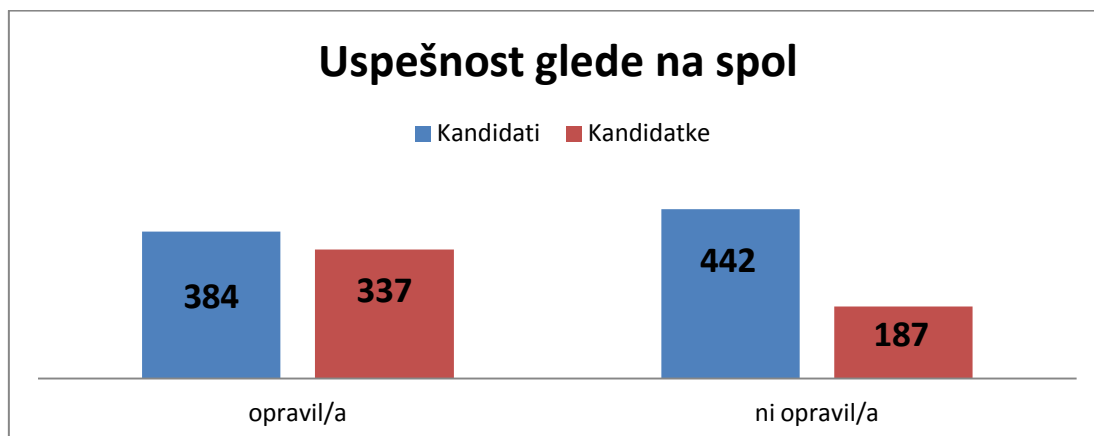
b) Slovenščina kot drugi in tuji jezik

Od septembra 2015 do junija 2016 je izpit opravljalo 1350 oseb, na Sliki 5 lahko vidimo številčno razmerje med spoloma. Slika 6 kaže uspešnost glede na spol, na Sliki 7 pa lahko vidimo, koliko kandidatov oz. kandidatk dosega raven B1. Uspešnost ni opredeljena po ocenah 1–5, saj novi program prinaša opisno oceno – je opravil/a, v prilogi k spričevalu pa tudi dosežene odstotke pri posameznem podtestu.

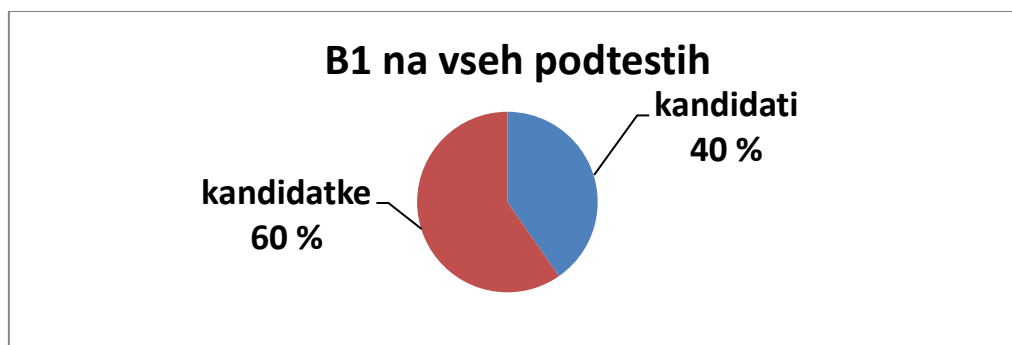
Slika 5: *Število kandidatov in kandidatk (SDTJ)*

Slika 6: *Uspešnost kandidatov in kandidatke (SDTJ)*

Slika 7: *Doseganje B1 na vseh podtestih (SDTJ)*

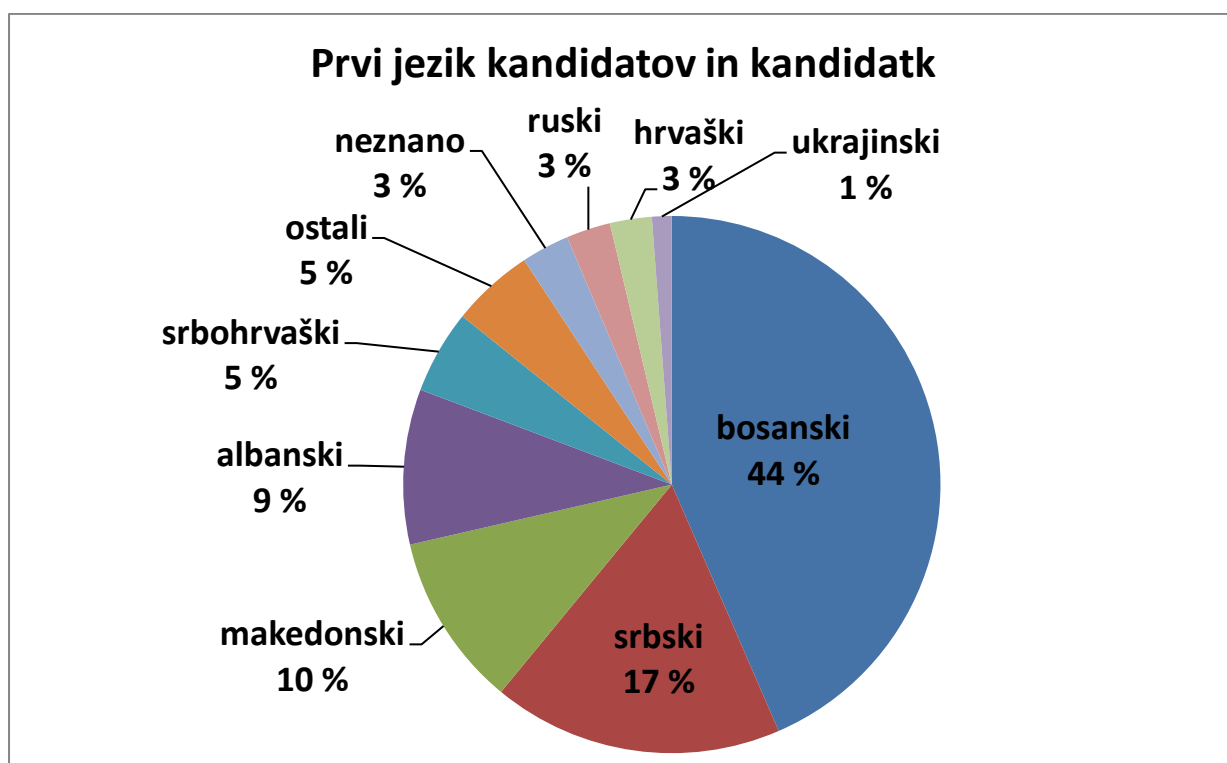
Ob primerjanju podatkov programa SZT in SDTJ lahko vidimo, da je v analiziranih rokih starega programa k izpitu pristopilo več žensk kot v rokih novega programa. Podatki SURSA, ki kažejo, da se sicer večja število priseljenk, se ne ujemajo s številom kandidatke na izpitu. Podatki SURSA so sicer zelo novi in vprašanje je, ali gredo ženske na izpit takoj, ko se priselijo. Kandidatke so uspešnejše na izpitih, po programu SDTJ še nekoliko bolj kot prej, saj izpita ne opravi skoraj trikrat več moških kot žensk. Pokazalo se je, da je med najboljšimi kar za dvajset odstotkov več žensk. Glede na to, da se je število neuspešnih kandidatov po novem programu povečalo, bi bilo smiselno te podatke spremljati še naprej, in če se trend nadaljuje, premisliti o dejavnih pristranskosti glede na spol, tako pri poučevanju kakor tudi pri testiranju slovenščine kot drugega in tujega jezika. Nazadnje bi se bilo smiselno vprašati, zakaj so ženske toliko bolj uspešne od moških? Morda je razlog v motivih za opravljanje izpita: iz podatkov zbranih na IC-ju lahko razberemo, da se moški priseljujejo v Slovenijo izrazito bolj zaradi dela, ne toliko iz študijskih oz. izobraževalnih razlogov. Velikokrat se

zgodi, da se lahko v svojem prvem jeziku pri delu in zadovoljevanju temeljnih življenjskih potreb zadostno sporazumejo in zato ne vidijo tolikšne potrebe po učenju.

5.3. Prvi jezik kandidatov in kandidatk na osnovni ravni

Največjo skupino tujih državljanov (87,7 %) ³³ v Sloveniji predstavljajo državljani držav nekdanje Jugoslavije. Slika 8 prikazuje deleže vseh kandidatov in kandidatk po novem programu glede na njihov prvi jezik. Metoda primerjanja obeh programov se tu ni zdela potrebna, saj glede na letna poročila Izpitnega centra sestava govorcev po njihovem prvem jeziku ostaja po novem programu enaka oz. podobna kot v prejšnjih letih: velika večina kandidatov je govorcev enega izmed južnoslovanskih jezikov. Prikaz sestave populacije pa se zdi za to delo potreben, saj prikazuje njeno specifičnost in odpira vprašanja, ki so povezana predvsem s sorodnostjo med slovenščino in prvimi jeziki večine kandidatov in kandidatk na osnovni ravni.

Slika 8: Prvi jezik kandidatov in kandidatk (SDTJ)

³³ <http://www.stat.si/doc/pub/Ljudje_druzine_stanovanja.pdf>. (Dostop 6. 6. 2016)

Neznano (3 %) pomeni, da kandidati informacije o prvem jeziku niso podali. Med ostale (5 %) sem uvrstila vse prve jezike, ki so skupno predstavljali manj kot odstotek vseh drugih³⁴.

Podatki kažejo, da je večina kandidatov govorcev slovenščini sorodnih jezikov. Informacija je lahko koristna za učitelje slovenščine kot tujega in drugega jezika, saj bi lahko glede na večinsko populacijo uporabnikov jezika v večji meri prilagajali program ali del programa, ki je tej populaciji namenjen (prilagojeni učbeniki, opozarjanje na najbolj tipične ponavljajoče se napake ipd.). Ob tem je potrebno povedati, da se vsi kandidati slovenščine ne učijo sistematično, a za tiste, ki se odločijo za učenje (tudi samostojno), bi bilo smiselno premisliti o dodatnih gradivih, ki izhajajo tako iz izkušenj učiteljev kot tudi iz strokovnih raziskav o sorodnostih in razlikah med slovenščino in njej sorodnih jezikov.

Ob testiranju znanja jezika pa bi bilo potrebno odgovoriti na mnoga zahtevna vprašanja, ki so povezana s sorodnostmi jezikov ter stopnjo razumljivosti in sprejemljivosti jezikovne produkcije. Za primer lahko navedem ustni izpit, kjer pride do interaktivnega stika med izpraševalcem in kandidatom. V okviru le-tega lahko govorimo o t. i. toleranci izpraševalcev, ki je lahko pozitivna ali negativna. Če kandidat sicer izkaže, da se je sposoben v nekem govornem položaju sporazumeti – torej je razumljen in razume – ali to pomeni, da je njegovo znanje sprejemljivo, če med govorjenjem tu in tam uporabi besedo iz svojega prvega jezika? Razlika med sprejemljivostjo npr. »To je moja mother« in »To je moja majka« je precejšnja.

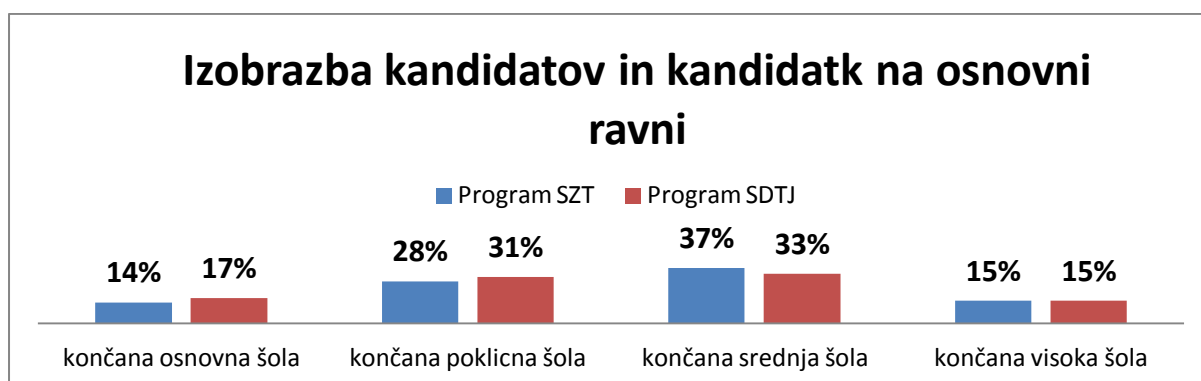
Program SDTJ prinaša nove ocenjevalne lestvice, ki so mnogo bolj definirane in občutljive, a testiranje govorcev tako sorodnih jezikov še vedno predstavlja velik izziv (Ferbežar 2012, Ferbežar in Stabej 2013).

5.4. Izobrazba kandidatov in kandidatke na osnovni ravni

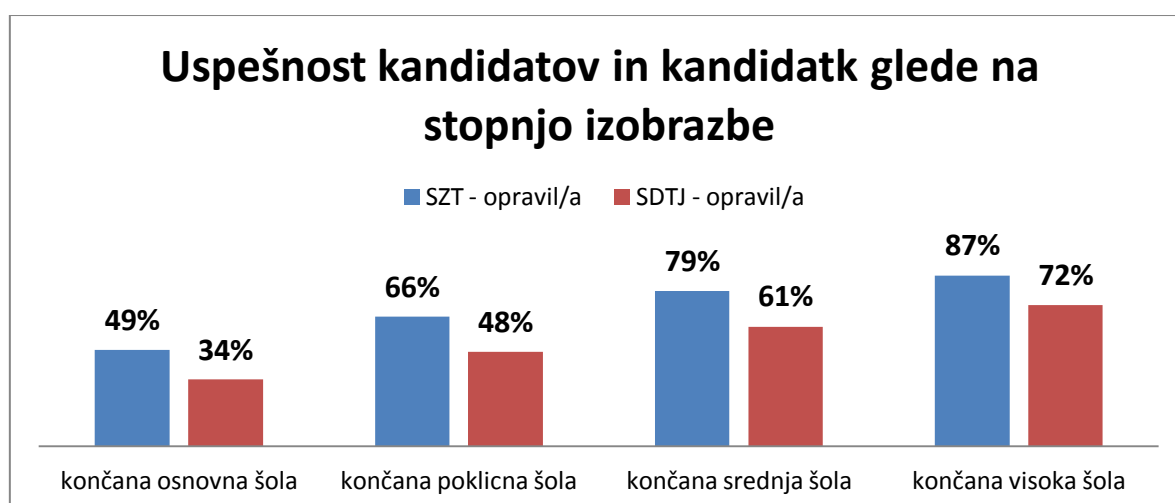
V nadaljevanju me zanima, kakšna je izobrazba kandidatov na osnovni ravni po SZT in SDTJ in ali je povezana z uspešnostjo na izpitu. Izobrazbeno strukturo kandidatov vidimo na Sliki 9, uspešnost kandidatov glede na stopnjo izobrazbe pa na Sliki 10.

³⁴ Azerbajdžanski, farski, filipinski, finski, gudžaratski, hebrejski, hindujski, kirgizijski, moldavski, njanja, somalski, svahili, tagaloški, tajski, urdujski, venezuelski in zimbabvijski jezik (1 kandidat), beloruski, kitajski, nemški, paštu, poljski, romunski in slovenski jezik (2 kandidata), turški jezik (3 kandidati), italijanski jezik (4 kandidati), arabski in slovaški jezik (pet kandidatov), angleški jezik (6 kandidatov), črnogorski in španski jezik (7 kandidatov).

Slika 9: Izobrazba kandidatov in kandidatk na osnovni ravni (SZT in SDTJ)

Slika 10: Uspešnost kandidatov in kandidatk glede na izobrazbo (SZT in SDTJ)

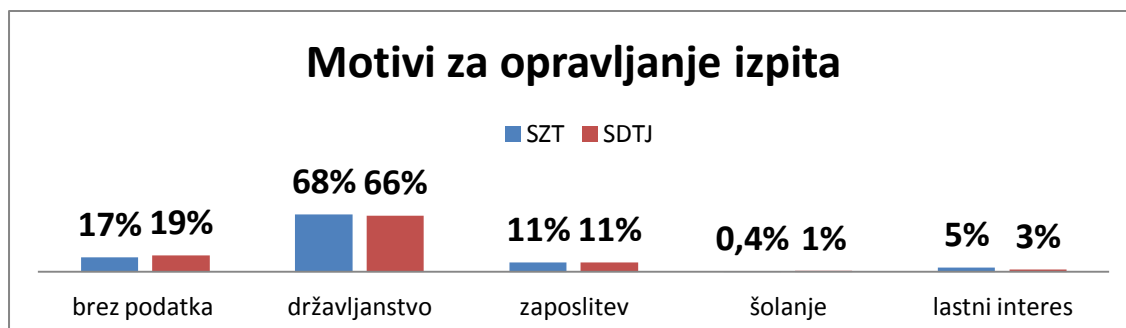
Največ kandidatov po obeh programih ima opravljeno poklicno ali srednjo šolo. Uspešnost kandidatov se večja s stopnjo izobrazbe. Podatki izpitnih rokov obeh programov so primerljivi, le da pri SDTJ opazimo manjšo uspešnost vseh kandidatov (več o tem v nadaljevanju). Analiza ni pokazala nič presenetljivega – predvidevam lahko, da so kandidati in kandidatke z višjo izobrazbo bolj vajeni izpitnega okolja, saj so mu bili najbrž večkrat podvrženi. Prav tako seveda obstaja možnost, da imajo višjo stopnjo jezikovne zmožnosti. Morda bi bilo potrebno premisliti o posebni spodbudi za tiste, ki že dlje časa niso opravljali (jezikovnega) testa. Takšni spodbudi sta že npr. tečaj ZIP in možnost ogleda formata izpita na spletnih straneh IC-ja, a podatki kažejo, da marsikdo teh spodbud ne izkoristi.

5.5. Motiv za opravljanje izpita

Podatek o motivu lahko pridobimo z izpitne prijavnice. Podatek ni obvezen, zato ga marsikdo ne navede (pri programu SZT 17 %, pri SDTJ 19 %). Slika 11 prikazuje primerjavo med

programoma SZT in SDTJ, pogledali bomo, ali so se motivi in razmerja med njimi kaj spremenili.

Slika 11: Motiv kandidatov in kandidatke za pristop k izpitu SZT in SDTJ

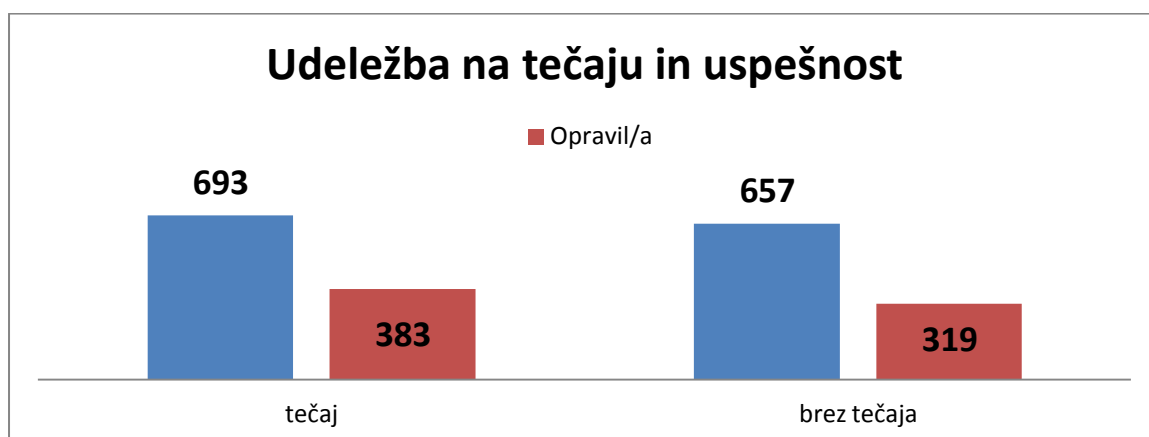

Pridobitev državljanstva je daleč najpogostejši motiv za pristop k izpitu. Glede na razmerja med motivi lahko sklepamo, da je med tistimi, ki niso odgovorili, še nekaj odstotkov takih, ki izpit opravljajo zaradi pridobitve slovenskega državljanstva. Vprašanje je tudi, kaj pomeni odgovor lastni interes: morda je nekemu v lastnem interesu pridobitev državljanstva. Na drugem mestu je zaposlitev. Razmerje je ostalo enako. Lastni interes navajata 2 odstotka kandidatov manj kot v starem programu, šolanje pa nekoliko več kandidatov. Sicer je znanje slovenščine pri vpisu na fakulteto v Sloveniji določeno glede na zahteve posameznih fakultet in študijskih programov. Ti večinoma zahtevajo znanje na višji ravni (B2), zato med kandidati na osnovni ravni skoraj ni takšnih, ki bi spričevalo potrebovali za vpis na višjo ali visoko šolo. Zelo je zanimiv podatek, da skoraj 17 % in po novem še nekoliko več, 19 % kandidatov, ne želi podati razloga za opravljanje izpita. Seveda lahko le sklepamo, zakaj. Morda podatek enostavno spregledajo, morda bi bilo na prijavnici dobro dodatno označiti, da je ta podatek varovan in omogoča dodatno raziskovanje in boljšo pot k razumevanju populacije kandidatov. Kljub vsemu pa je razvidno in jasno, da izpit na osnovni ravni kandidati opravljajo predvsem zaradi možnosti pridobitve slovenskega državljanstva.

5.6. Udeležba na tečaju in uspešnost na izpitu

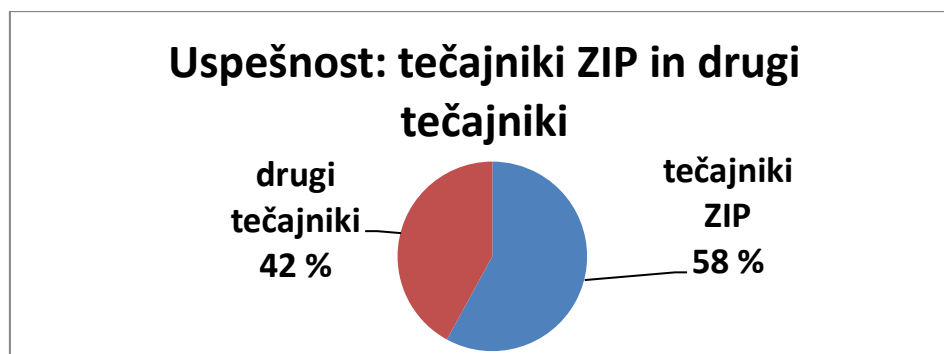
Po podatkih Izpitnega centra udeležba na tečaju slovenščine izboljša možnosti za uspeh na izpitu. Podatki so predstavljeni samo za program SDTJ, kjer se je pred izpitom kakršnegakoli tečaja slovenščine udeležilo 693 kandidatov, 657 kandidatov pa se ni udeležilo nobenega tečaja. Na Sliki 12 lahko vidimo, ali udeležba na tečaju izboljša možnosti za opravljanje izpita.

Slika 12: Udeležba na tečaju slovenščine in uspešnost na izpitu SDTJ

Več kot polovica kandidatov se je udeležila tečaja slovenščine. Uspešnost na izpitu je za 6 odstotkov višja pri tistih, ki so hodili na tečaj. Po Uredbi se je na osnovi opravljenega tečaja ZIP izpita udeležilo 356 kandidatov, od tega jih je 222 izpit opravilo. Na Sliki 13 lahko vidimo, da so udeleženci tečaja ZIP za 16 % uspešnejši kot kandidati, ki se slovenščino učijo na drugih tečajih.

Slika 13: Uspešnost glede na različne vrste tečajev (SDTJ)

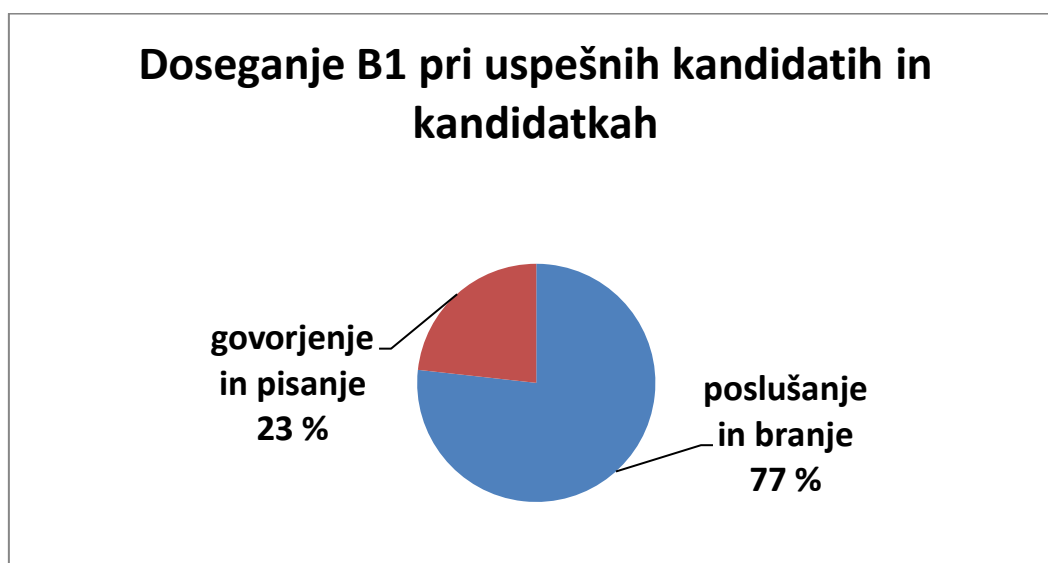
Glede na podatke lahko sklenem, da udeležba na tečaju slovenščine poveča možnost za uspeh na izpitu. Kandidati, ki se udeležijo tečaja ZIP, dosegajo še nekoliko boljše rezultate. Podatki o drugih vrstah tečajev niso znani, zato ne vemo ničesar o usposobljenosti učiteljev in kvaliteti njihovih programov. Poleg tega je program ZIP naravnan k temu, da ljudi pripravlja na izpit in jih tudi nauči določenih izpitnih veščin – kar je po eni strani lahko dobro, po drugi pa lahko pomeni tudi, da opravljeni izpit kdaj ne pokaže dejanskega jezikovnega znanja.

5.7. Jezikovni profili

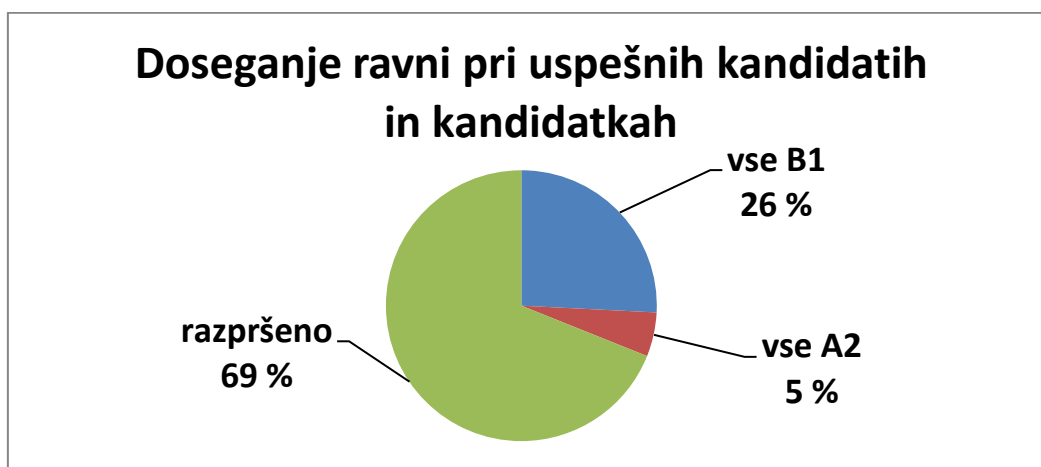
Natančnejša opredelitev jezikovnih ravni po programu *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* omogoča izdelavo jezikovnih profilov. To pomeni, da vsak kandidat (ne glede na to, ali je izpit opravil ali ne) dobi povratno informacijo o odstotku doseženih točk pri vsakem od podtestov (poslušanje, branje, govorjenje, pisanje). Tak način certificiranja uspešnemu kandidatu omogoča pridobitev spričevala, ki mu lahko služi za uradne namene, poleg tega pa mu poda tudi sliko o njegovem znanju, mu pokaže prostor za morebitno izboljšavo jezikovnega znanja pri posamezni dejavnosti ter mu hkrati omogoča, da svoje znanje uvrsti na evropsko lestvico SEJO. Te podatke dobi v prilogi spričevala, kjer je napisano, katero raven dosega pri posamezni dejavnosti (A2 ali B1).

Kot je bilo napisano že zgoraj, je testiranje slovenščine kot tujega ali drugega jezika zaradi sestave kandidatov specifično. Velika večina je namreč govorcev slovenščini sorodnih jezikov. Izkušnje poučevanja in testiranja slovenščine kot drugega in tujega jezika so pokazale, da so ti kandidati precej bolj uspešni pri receptivnih (poslušanje in branje), mnogo manj pa pri produktivnih dejavnostih, kar je naravno in normalno tudi pri drugih jezikih. Sliki v nadaljevanju prikazujeta, katero raven pri posamezni sporazumevalni dejavnosti dosegajo kandidati in kandidatke.

Slika 14: Doseganje ravni B1 uspešnih kandidatov in kandidatk pri produktivnih in receptivnih sporazumevalnih dejavnostih (SDTJ)

Slika 15: Doseganje posameznih jezikovnih ravni pri uspešnih kandidatih in kandidatkah (SDTJ)

Vidimo lahko, da je razmeroma malo kandidatov in kandidat, ki dosegajo le najnižjo ali najvišjo raven. Tistih, ki dosegajo A2 pri vseh podtestih je le 5 odstotkov. Večina kandidatov in kandidat pa ima razpršen jezikovni profil, pri čemer so bolj uspešni pri receptivnih kot pri produktivnih dejavnostih. Zelo malo je tudi tistih kandidatov in kandidat, ki pri nobeni dejavnosti ne dosegajo ravni A2 – od 629 negativnih kandidatov in kandidat je takih 26 oziroma 4 %.

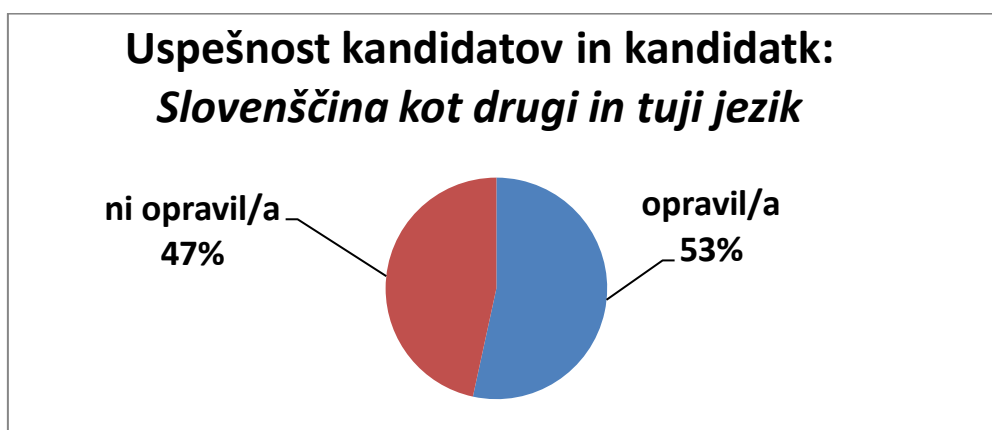
Pri večini (69 %) kandidatov in kandidat se kaže, da pri različnih dejavnostih dosegajo različne ravni znanja. Verjetno to kaže njihovo dejansko jezikovno znanje v slovenščini, kar je pa zagotovo povezano tudi s sporazumevalnimi praksami – berejo in poslušajo več, pišejo pa zelo malo. Ker se jih slovenščine veliko ne uči sistematično, pisanje pa to vsaj do neke mere nujno zahteva, so taki rezultati precej predvidljivi.

5.8. Uspešnost kandidatov in kandidat po programu *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*

Po *Letnem poročilu* Izpitnega centra za leto 2015 lahko opazimo precejšnjo razliko med uspešnostjo kandidatov in kandidat po programu *Slovenščina za tujce* in programu *Slovenščina kot drugi tuji jezik*. Uspešnost kandidatov in kandidat je po novem programu manjša za 20 odstotkov.

Na Sliki 16 lahko pogledamo, ali se trend večje neuspešnosti nadaljuje. V analizo so vključeni vsi izpitni roki od januarja do junija 2016.

Slika 16: *Uspešnost kandidatov in kandidatk po programu SDTJ*

Zasledimo lahko, da skoraj polovica kandidatov in kandidatk izpita ne opravi. Psihometrična analiza (več v nadaljevanju) testnih rezultatov je pokazala, da je test zelo lahek. Razlogi za večjo neuspešnost kandidatov in kandidatk so najbrž najbolj povezani z večjo mero predvidene produkcije na pisnem in ustnem delu izpita in z bolj transparentnim načinom ocenjevanja le-te. Zgornja analiza jezikovnih profilov je pokazala, da so kandidati in kandidatke veliko manj uspešni pri produktivnih delih izpita.

Pri podtestu Pisanje so kandidati in kandidatke po starem programu dopolnjevali povedi in ta naloga je prinašala dodatne točke, ker pa ni bila avtentična, je v novem programu ni več. Po novem programu morajo kandidati ob navodilih napisati dve praktični besedili – ti dve nalogi sta ostali praktično nespremenjeni glede na prejšnje teste. Točke lahko dosežajo le pri pisanju praktičnih besedil, po kriterijih, ki jih določa ocenjevalna lestvica za pisno produkcijo.

Predvidena večja mera samostojnosti kandidatov in kandidatk je najbrž tudi razlog za večjo neuspešnost na ustnem delu izpita. Razlike med potekom ustnega dela izpita prej in sedaj so vidne v primerjavi *Navodil za izvajalce izpitov iz znanja slovenščine z načeli dobre prakse*³⁵ iz leta 2007 in leta 2016 (gl. Tabelo 6).

³⁵ Interno gradivo arhiva Izpitnega centra.

Tabela 6: Razlike na ustnem delu izpita na osnovni ravni

<i>Slovenščina za tujce</i>	<i>Slovenščina kot drugi in tuji jezik</i>
VODENI SPLOŠNI POGOVOR ³⁶ po kratki predstavitvi kandidata in kandidatke mu izpraševalec postavi nekaj vprašanj, ki jih izbere iz sklopa splošnih vprašanj, glede na to, kam se pogovor odvija, izpraševalec kandidata ali kandidatko usmerja s podvprašanji in ga tudi prekine , če postaja pogovor preveč oseben	PREDSTAVITEV – ob štirih izbranih iztočnicah z lista z navodili k ustnemu izpitu se kandidat ali kandidatka predstavi v obliki monologa , izpraševalec ga ne prekinja (razen če ga ni mogoče razumeti, če npr. ne govori slovensko, govori pretiho, prehitro ipd.), po koncu monologa mu izpraševalec postavi še dve ali tri dodatna vprašanja
POGOVOR OB SLIKI – kandidat ali kandidatka govori o temi, ki jo odpira določeno slikovno gradivo, izpraševalec ga ob tem vodi z danimi ali dodatnimi umestnimi vprašanji	OPIS SLIKE – kandidat ali kandidatka izbere eno izmed dveh ponujenih slik in jo opiše, govori samostojno , izpraševalec ga naj ne prekinja (razen, če ga ne razume), po opisu izpraševalec postavi še dve do tri dodatna vprašanja
IGRA VLOG – izpraševalec naj začne pogovor (lahko ga kandidat ali kandidatka, če to želi), ob neupoštevanju iztočnic izpraševalec kandidata ali kandidatko ustrezno usmerja in spodbuja, izpraševalec naj ne govori več kot kandidat ali kandidatka	IGRA VLOG – v večini primerov pogovor začne kandidat ali kandidatka (razen v nekaj posebnih situacijah, npr. izpraševalec se oglasi na telefon ali ponudi svojo pomoč kandidatu ali kandidatki), ob neupoštevanju iztočnic izpraševalec kandidata ustrezno usmerja in spodbuja
časovna omejenost – za vsakega kandidata ali kandidatko 20 min (ne manj kot 15 min)	časovna omejenost – prva naloga: tri minute monologa plus odgovor na dve ali tri vprašanja, druga naloga: tri minute opisa plus odgovor na dve ali tri vprašanja, tretja naloga: 4 – 5 minut

Po novem programu kandidat ali kandidatka govori čim več in v monološki obliki. Potek ustnega izpita in posameznih nalog je bolj strukturiran in časovno natančneje določen. Kandidati in kandidatke imajo tudi več časa za pripravo na izpit, po prejšnjem programu je

³⁶ Okrepljeno sem označila najbolj vidne razlike.

bila predstavitev kandidata ali kandidatke brez vnaprejšnje priprave, po novem pa ima kandidat ali kandidatka čas, da se ob opornih točkah pripravi tudi na pogovor o njem ali njej.

5.8.1. Ocenjevalni lestvici za pisno in govorno produkcijo

Razlog za manjšo uspešnost so lahko tako format izpita kot tudi ocenjevalna merila. S primerjavo ocenjevalnih lestvic programa SZT in SDTJ (gl. Tabelo 7), bom pokazala, kakšne so razlike in ali vplivajo na manjšo uspešnost kandidatov in kandidatk.

Tabela 7: Ocenjevalne lestvice za pisno in govorno produkcijo SZT in SDTJ

SZT	SDTJ
- enotna lestvica za vse tri ravni (pri čemer je bilo treba pri ocenjevanju izhajati iz standardov znanja za posamezno raven)	- vsaka raven ima svojo ocenjevalno lestvico
- lestvica za pisno produkcijo vsebuje štiri parametre: vsebina, slog / besedje / zgradba besedila / jezikovna pravilnost - točkuje se od 1 do 5	- lestvica za pisno produkcijo vsebuje štiri parametre, ki so bolj definirani: vsebinska ustreznost naloge in namen besedila / besedišče / jezikovna pravilnost / zgradba in slog (koherenca, sociolingvistična ustreznost) - točkuje se od 0 do 3
- lestvica za govorno produkcijo vsebuje štiri parametre: vsebina, slog/ besedje / interakcija / jezikovna pravilnost – slovnična pravilnost in izgovor - točkuje se od 1 do 5	- lestvica za govorno produkcijo vsebuje osem parametrov, ki so namenjeni ocenjevanju produkcije v določenem govornem položaju, najprej se ocenjuje predstavitev, nato igra vlog, kjer se ocenjuje sociolingvistično ustreznost menjave vlog, besedišče in jezikovno pravilnost, sledi opis slike, kjer se ocenjuje predstavitev teme, besedišče in jezikovno pravilnost, izgovor se ocenjuje posebej za vse tri naloge - točkuje se od 0 do 3
- končna ocena pri pisanju in govorjenju temelji na povprečnem številu točk	- če je katerikoli parameter pri pisanju ocenjen z 0, je skupno število točk za besedilo 0 - mejna vrednost za pozitivno ocenjeno govorno produkcijo je 12 točk (A2)

Novi lestvici sta bolj definirani in transparentni. Pri ocenjevanju pisne produkcije so bolj jasno definirana merila ocenjevanja. Za primer navajam citata iz lestvic, kjer se ocenjuje jezikovna pravilnost besedila:

»besedilo je napisano pravilno, **uporabljene so tudi zahtevnejše jezikovne strukture**, oblikoslovnih, skladenjskih in pravopisnih pomanjkljivosti skoraj ni / besedilo je napisano pravilno, uporabljene so tudi zahtevnejše jezikovne strukture, temeljnih napak skoraj ni, oblikoslovne in skladenjske nepravilnosti so nebistvene« (SZT 2000: 30).

»**Preproste jezikovne strukture** so večinoma uporabljene pravilno. / Nekatere napake, ki se lahko sistematično ponavljajo (v skladnji, oblikoslovju, pravopisu« (SDTJ 2015: 38).

V prvem primeru je kandidat ali kandidatka pridobil/a oceno 5 ali 4, v drugem 3 ali 2 točki. Nova ocenjevalna merila so prilagojena znanju kandidata in kandidatke na osnovni ravni, kjer ne uporablja zahtevnejših, ampak preproste jezikovne strukture. Tudi sicer so novi opisniki jasnejši in krajši pri vseh parametrih. Pri ocenjevanju govorne produkcije se osredotočajo na posamezen govorni položaj – predstavitev, igra vlog, predstavitev teme, in jih posebej opredelijo in določajo.

Glede na napisano lahko sklenem, da so kandidati in kandidatke po programu SDTJ manj uspešni tudi zaradi bolj definiranih in transparentnih ocenjevalnih meril. Nov format izpita je namreč sestavljen tako, da v večji meri in bolj natančno preverja jezikovno produkcijo kandidatov in kandidatk.

Rečeno je že bilo, da je nov izpit glede na analizirane psihometrične elemente sicer lahek. To je pokazala statistična analiza jezikovnega testa. V drugem delu empirične raziskave bom leto predstavila in poskušala interpretirati posamezne naloge, ki zaradi takšnih ali drugačnih razlogov od želenih rezultatov odstopajo.

6. Interpretacija statistične analize prvega izpitnega roka na osnovni ravni

Za interpretacijo bosta uporabljena ***Psihometrična analiza***³⁷ izpita iz znanja slovenskega jezika na osnovni ravni in sam jezikovni test z oznako Osnovna 2_3-14³⁸. Statistična analiza je bila narejena na podlagi rezultatov 304 kandidatov in kandidatk, število postavk je bilo 66. Zajema: opisne statistike za klasične testne dosežke, analizo distraktorjev, klasično težavnost

³⁷ Arhiv IC, datum analize je marec 2016, avtor je dr. Gregor Sočan.

³⁸ V prilogi na CD-ju.

postavk, koeficiente korelacije, zanesljivost, klasično diskriminativnost (ločljivost), teorijo odgovora na postavko in pristranskost³⁹.

6.1. Naloge in postavke v testu Osnovna 2_3-14

V Tabeli 8 lahko vidimo število nalog, tipe nalog in število postavk pri posameznem podtestu testa Osnovna 2_3-14.

Tabela 8: Število nalog, tipi nalog ter število postavk v testu Osnovna 2_3-14

Podtest	Število nalog	Tipi nalog ⁴⁰	Število postavk
Branje	4	- naloga povezovanja - naloga dopolnjevanja (zaprta dopolnjevalna naloga) - naloga izbirnega tipa: res je/ni res - naloga izbirnega tipa s tremi danimi odgovori	30
Poslušanje	4	- naloga dopolnjevanja (zaprta dopolnjevalna naloga) - nalogi izbirnega tipa: da/ne in res je/ni res - naloga dopolnjevanja: dopolnjevanje povedi/seznama	30
Pisanje	2	- obe nalogi po načelu vodenega pisanja	2
Govorjenje	4	- naloge, ki kandidata usmerjajo: predstavitev sebe, predstavitev teme ob slikovnem materialu in igra vlog - posebej se ocenjuje izgovor	4
Skupno	14	/	66

6.2. Analiza testnih nalog

Analiza testnih nalog se izvaja na podlagi statističnih postopkov, cilj pa so informacije o lastnostih nalog v testu. Te informacije sestavljavcem testov (na IC) služijo za izločitev morebitnih slabih postavk, statistično ustrezne naloge ter postavke pa lahko shranijo v »banko nalog« in v naslednjih testih uporabijo, da so ti bolj stabilni in primerljivi iz roka v rok. S postopkom sidranja lahko na tak način določimo t. i. sidrne postavke, ki imajo poznane psihometrične lastnosti in jih uporabljamo pri sestavljanju novih testov (Pojmovnik 2004: 150:299).

³⁹ Razlaga pojmov v Pojmovniku, 2004: 141:214, 118:11, 129:119, 131:133, 164:425, 156:348, 147:270.

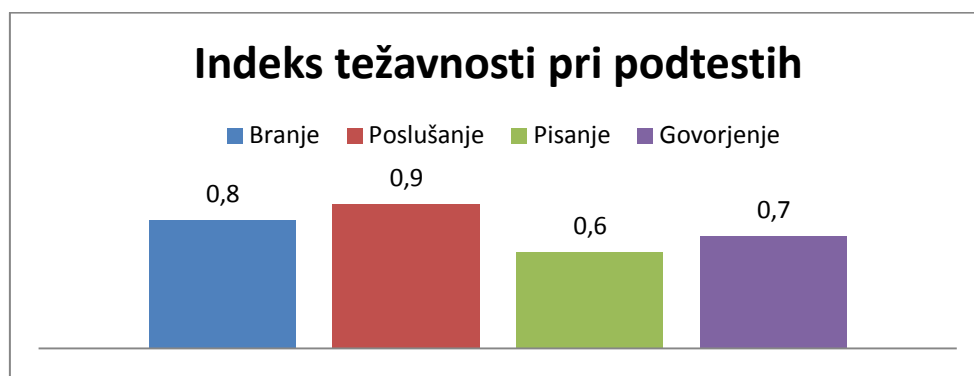
⁴⁰ Za razlago tipov nalog gl. Tabelo 3.

V nadaljevanju bom predstavila rezultate psihometrične analize testa Osnovna 2_3-14, pri čemer me bo zanimala težavnost postavk, občutljivost in zanesljivost testa. Po opisu lastnosti pa bom predstavila naloge, ki so statistično odstopale od želenega rezultata. V nalogah bom opazovala postavke, ki nalogo sestavljajo.

6.2.1. Težavnost postavk v testu Osnovna 2_3-14

Težavnost naloge je statistični podatek, ki nam pove, koliko kandidatov je nalogo pravilno rešilo. Meri se z indeksom težavnosti med 1 in 0 (blizu 1 pomeni lahko nalogo, blizu 0 pa težko). Optimalna težavnost nalog se giblje med 0,5 in 0,8. pri nalogah izbirnega tipa pa okrog 0,6 (Bucik 1997: 158–160).

Slika 17: Indeks težavnosti pri podtestih testa Osnovna 2_3-14

Analiza testa je pokazala, da je test razmeroma lahek, saj indeks težavnosti pri nobenem podtestu ne pade pod optimalnih 0,5. Sicer se indeksi gibljejo med 0,6 in 0,8, le podtest Poslušanje je malo lažji (presega zgornjo mejo optimalnega indeksa). Produktivni dejavnosti sta težji, a to ne preseneča. Indeks težavnosti celega testa pa je 0,75. Test je lahek, pri receptivnih delih je za kandidate še lažji, in odraža tudi jezikovno sestavo izpitne populacije – povedano je že bilo, da kandidati, ki so govorci enega izmed južnoslovanskih jezikov, pri receptivnih delih izpita dosegajo boljše rezultate. Že v analizi izpitnih rokov po novem programu SDTJ se je pokazalo, da sta pisanje in govorjenje za kandidate in kandidatke težji dejavnosti – to lahko pripišemo tudi dejstvu, da vsi ne hodijo na tečaje, da v večji meri berejo in poslušajo ter manj pišejo in govorijo.

6.2.2. Občutljivost testa Osnovna 2_3-14

»Razlikovalna sposobnost naloge (tudi občutljivost ali diskriminativnost) pove, kako naloga razlikuje med testiranci glede na tisto lastnost, ki jo test kot celota meri. Dobra testna naloga

je tista, ki jo uspešno rešijo boljši testiranci / .../ ne pa tudi testiranci, ki so dosegli slabši testni rezultat« (Bucik 1997: 161).

Vrednosti indeksa diskriminativnosti se gibljejo med - 1,0 in + 1,0. Naloge, ki ustrezno ločijo, se gibljejo proti indeksu + 1,0, naloge pod +0,20 imajo premajhno občutljivost in bi jih bilo dobro izključiti. Naloge dobro ločijo, če je indeks + 0,40 in več, srednje, če je med + 0,30 in 0,39, slabo pa, kadar je indeks med + 0,20 in 0,29. Kadar je indeks pod + 0,20 pa so naloge neustrezne (Bucik 1977: 164–165).

Podtesta Pisanje in Govorjenje sta ločila optimalno. Indeks prvega je bil 0,5, drugega pa 0,7. Rezultat je bil glede na lastnosti, ki so se pokazale že pri analizi izpitnih rokov novega programa, pričakovan. Podtesta ločujeta dobro, ker se pri produktivnih dejavnostih najbolj pokaže razmerje med bolj in manj uspešnimi kandidati.

Posebej bom izpostavila podtesta Branje in Poslušanje, kjer je nekaj postavk, ki niso dobro ločevale med kandidati.

Podtest Branje je sestavljen iz štirih nalog. Pri prvi nalogi je bilo analiziranih 10, pri drugi in tretji 7, pri četrti pa 6 postavk. 23 postavk glede na indeks diskriminativnosti zelo dobro loči, 6 srednje in 1 ne loči dobro.

Postavka, ki ni dobro ločila, je del tretje naloge. Naloga je izbirnega tipa. Glede na priloženo besedilo so postavljene trditve, ki jih kandidati označijo za resnične (res je) in neresnične (ni res). Spodaj navajam nalogo iz testa.

3. naloga

Preberite besedilo »Prostofer – brezplačni prevozi za starejše« in v tabeli na drugi strani z znakom X označite, ali so trditve pravilne (res je) ali ne (ni res), kot kaže primer. (7 točk)

Prostofer – brezplačni prevozi za starejše

Številni starejši imajo velike težave s prevozi in ne morejo po opravkih, kadar se jim zahoče. Predvsem tisti, ki živijo v okoljih, kjer ni razvite avtobusne mreže, se morajo prilagajati možnostim oziroma času, ko jim lahko pomagajo družinski člani ali prijatelji. Redki uporabljajo tudi taksi, vendar pa to pomeni dodatne stroške, zato mnogi teh storitev ne morejo uporabljati.

Tudi zaradi vsega naštetega se je začela akcija Prostofer. Beseda Prostofer je nastala iz besed »prostovoljni« in »šofer«. Gre za medsebojno pomoč: starejši vozniki, ki imajo čas in energijo, omogočajo brezplačne storitve prevoza drugim starejšim.

"Akcijo smo začeli maja. Naleteli smo na zelo dober odziv, tudi zaradi oglaševanja v lokalnih

medijih. Kmalu so se odzvali tudi vozniki, trenutno jih je okoli 60 po vsej Sloveniji," je povedala vodja projekta. Ob tem dodaja, da so se uporabniki storitev previdno začeli prijavljati šele potem, ko so že imeli voznike. "Nekateri niso verjeli, da je to mogoče, da je storitev brezplačna, drugim pa je bilo težko prositi za pomoč. Predvsem tisti, ki bi jo res potrebovali, so bili zelo plašni," pojasnjuje.

Prostofer povezuje starejše preko komunikacijskega centra. Uporabnik, ki potrebuje prevoz, pokliče na 080 10 10, v komunikacijskem centru pa uporabniku posredujejo kontaktne podatke ustreznih voznikov s seznama registriranih prostovoljnih »šoferjev« oziroma prostoferjev. Uporabnik in prostofer se sama dogovorita za prevoz. Storitve je zdaj razpredena že po različnih predelih Slovenije, največ prevozov pa opravijo v Ljubljani in okolici.

	Res je	Ni res	
0. Besedilo govori o prevozih za starejše.	✗		/
1. Starostniki se najpogosteje vozijo s taksijem.			1
2. Prevoze opravljajo starejši za druge starejše.			1
3. Potniki voznikom plačajo dogovorjeni znesek.			1
4. Lokalni mediji so naredili reklamo za akcijo.			1
5. Na akcijo so se uporabniki takoj odzvali.			1
6. Prevozi se koordinirajo po telefonu.			1
7. Storitve največ uporabljajo v ljubljanski regiji.			1

Odebeljeno sem označila postavko (trditev 5), ki je slabo ločila. Pravilen odgovor je *ni res*. Uporabniki so se na akcijo (brezplačnih storitev prevoza) odzvali oz. »previdno začeli prijavljati šele potem, ko so že imeli voznike«. Morda je bil vzrok, da postavka ni dobro ločila v sobesedilu, kjer se »odziv« in »odzvati se« sprva nanaša na lokalne medije in voznike, pri uporabnikih pa je »odziv« formuliran v obliki »začeti se prijavljati«. Očitno je sobesedilo pri tej postavki vplivalo na sicer bolj uspešne kandidate in kandidatke, da so napačno izbrali.

Podtest Poslušanje sestavljajo štiri naloge. Vseh postavk je 30. Analiza je pokazala, da je bilo (glede na podtest Branje) nekaj manj postavk, ki so zelo dobro ločevale, in sicer 10, srednje je ločilo 12 postavk, 4 slabo, 4 pa so ločile neustrezno.

Vse 4 neustrezne postavke so del tretje naloge, ki je izbirnega tipa, prav tako so v tretji nalogi 3 od 4 postavk, ki so ločile slabo. Naloga 3 loči ali zelo slabo ali neustrezno. Spodaj najprej navajam transkripcijo posnetka besedila⁴¹, nato pa nalogo.

Na Dnevih slovenskega turizma smo se pogovarjali z najboljšim slovenskim kuharjem – Janezom Bratovžem. Njegova restavracija JB je bila letos uvrščena na 10. mesto najboljših restavracij v Evropi. Poslušajmo, kaj nam je povedal v najinem kratkem pogovoru.

Poznamo vas kot najboljšega slovenskega kuharja, zelo malo pa vemo o vaših začetkih. Kako ste pravzaprav začeli?

Svojo prvo restavracijo sem odprl v Domžalah. Gostov na začetku ni in ni bilo. Tri mesece smo kuhali in hrano vsak dan metali stran, ker je nismo prodali. Potem pa se je nekaj zgodilo in je restavracija zaživela. Nekega dne je zazvonil telefon: »Kličemo vas iz urada predsednika vlade. Premier Drnovšek bi prišel na kosilo.« Mislil sem, da se kdo zafrkava. Pa ni bila šala, Janez Drnovšek je res prišel na kosilo. Postal je redna stranka v naši mali restavraciji, ki je bila vse pogosteje polna znanih ljudi ... Zdaj kuham že 35 let, svojo restavracijo JB v Ljubljani pa imam že dvajset let.

Kaj je treba imeti za dobro jed? Je dovolj ljubezen do kuhanja?

Treba si je vzeti čas in imeti odlične sestavine. Tudi ljubezen do kuhanja je potrebna. Najboljša kuharica, kar jih poznam, je moja tašča. Tudi sam sem se od nje veliko naučil. Kuha tako, kot so včasih. Počasi. Z ljubeznijo.

Pri vašem delu vam pomaga cela družina. Gre tako lažje?

Res je, v restavraciji delajo vsi člani moje družine. Žena se ukvarja z birokracijo, hčerka je najprej delala kot natakara, zdaj dela z mano v kuhinji. Sin še študira, ampak v restavraciji pomaga vedno, ko ima kaj prostega časa. Moram reči, da res nikoli nisem mislil, da mi bosta otroka tako z veseljem pomagala.

Ob tako napornem delavniku verjetno ne ostane veliko časa, a vseeno – kako preživljate prosti čas?

Najraje delam na svojem vrtu oziroma njivi. Lepo je opazovati naravo. Drugače pa ves čas razmišljam o kuhanju. Tudi na dopustu. Če nekaj delaš z velikim veseljem, postane delo zabava.

⁴¹ Arhiv IC.

3. naloga

Oglejte si nalogo. Časa imate eno minuto.

Zdaj boste slišali pogovor s kuharjem. Z znakom X označite, katere trditve so pravilne (res je) in katere napačne (ni res). Pogovor boste slišali dvakrat. (7 točk)

	Res je	Ni res	
1. Bratovževa prva restavracija je bila že od začetka precej uspešna.			1
2. Z Bratovžem so se šalili, da bi na obisk rad prišel predsednik vlade.			1
3. Janez Bratovž ima s kuhanjem več kot tridesetletne izkušnje. ⁴²			1
4. Bratovž pravi, da je dobro jed mogoče skuhati tudi na hitro.			1
5. Bratoževa kuharska učiteljica je bila tudi njegova tašča.			1
6. Bratovž restavracijo predstavi kot družinsko podjetje.			1
7. Janez Bratovž v prostem času rad vrtnari.			1

Najbolj neustrezno (z indeksom 0) je ločila peta postavka. Vprašanje je, zakaj celotna naloga tako slabo loči. Morda je to zaradi teme, a glede na izobraževalni del programa SDTJ so vsebine na temo hrane in restavracij vključene in predvidene za učeče se. Tisti, ki so na tečaj hodili, sicer dosegajo boljše rezultate, a pri tej nalogi so se bolje odrezali »slabši« in morda je med njimi več takih, ki ni obiskovalo tečaja in se teh tem ni sistematično učilo. V peti postavki je morda »motila« beseda tašča. A kompetentni uporabniki na osnovni ravni poznajo to besedo? Lahko da jih je zmotila semantična (ne)prekrivnost besed *učiteljica* – *tašča*? Morda so motila tudi razmerja *pomoč družine* – *družinsko podjetje*, v smislu neprofitne in profitne oblike dela, ali pa *delo na vrtu in njivi* – *ljubezen do vrtnarjenja*, kjer bi bilo lahko prvo razumljeno kot konkretno delo, drugo pa pristočasna, zabavna dejavnost oz. hobi. A to so le domneve in poskusi razumevanja stanja. Pogosto se sicer »boljši« kandidati in

⁴² Odebeljeno sem označila postavke, ki so ločile neustrezno.

kandidatke ubadajo tudi z vprašanjem, kaj je »zadaj«, trditve preveč analizirajo, saj se jim zdi odgovor prelahak.

Ena stvar pa je gotova: glede na analizo (tudi podtesta Branje) najslabše ločijo naloge izbirnega tipa. Izrazito slabo loči tretja naloga pri poslušanju, deloma zato, ker je izbirnega tipa, deloma pa morda tudi zaradi teme in nekaterih pomenskih razmerij, ki so vezana na širšo sliko zunajjezikovne dejanskosti. Upoštevati pa moramo še možnost ugibanja, ki je pri nalogah izbirnega tipa lahko večja kot pri drugih oblikah nalog.

Kljub nekaterim postavkam z nižjim indeksom diskriminativnosti pa test Osnovna 2_3-14 **celostno dobro ločuje** med uspešnimi in manj uspešnimi kandidati. Glede na razmerje med diskriminativnostjo postavk in njihovo kvaliteto lahko zaključim:

- podtesti Branje, Pisanje in Govorjenje zelo dobro ločijo med kandidati,
- podtest Poslušanje loči srednje.

Naloge v prvih treh podtestih so dobro sestavljene in ustrezno preverjajo določen del jezikovnega znanja, pri Poslušanju pa bi bilo dobro izločiti 3. nalogo, saj so bile trditve zastavljene tako, da niso ločile ustrezno med slabšimi in boljšimi kandidati in kandidatkami. Postavke iz prvih treh podtestov so tako lahko potencialno sidrne, pri podtestu Poslušanje pa ne.

6.2.3. Zanesljivost testa Osnovna 2_3-14

Psihometrična analiza testa je pokazala, da **je test zanesljiv**. Vsi koeficienti kompozitne zanesljivosti so nad 0,9, to pomeni, da je varianca izmerjenega rezultata zelo blizu varianci pravega rezultata. Glede na analizo lahko rečemo, da bi isti kandidat ali kandidatka na enakem ali podobnem testu pri naslednjem morebitnem testiranju v enakih okoliščinah in pod pogojem, da se njegova/njena jezikovna zmožnost ne bi nič spremenila, dosegel/a enak ali vsaj zelo podoben rezultat.

6.3. Rezultati analize

Test Osnovna 2_3-14 je (glede na psihometrično analizo) celostno ustrezno sestavljen in izveden. Analiza testa je pokazala, da je test razmeroma lahek, saj indeks težavnosti pri nobenem podtestu ne pade pod optimalnih 0,5. Za kandidate in kandidatke so lažje naloge receptivnih dejavnosti, pri pisanju in govorjenju pa so indeksi težavnosti (pričakovano) nekoliko višji. Parametri zanesljivosti so ustrezni. Odstopanja od zelenih rezultatov sem

opazila pri ločljivosti med bolj in manj uspešnimi kandidati in kandidatkami, kjer se je predvsem pri podtestu Poslušanje (deloma pa tudi pri podtestu Branje) pokazalo, da nekatere postavke nalog niso dobro ločile. V tem smislu je izstopala tretja naloga pri podtestu Poslušanje, kjer so vse postavke ločevale ali slabo ali pa celo neustrezno. Razlogov je najbrž več: morda gre za tematsko manj ustrezno nalogo, pa tudi izbirni tip naloge je specifičen, saj omogoča večjo stopnjo ugibanja. Kaže, da tretje naloge ne bi bilo smiselno vključiti v banko nalog. Globalno gledano pa analizirani test dobro ločuje, pri čemer podtesti Branje, Pisanje in Govorjenje ločijo zelo dobro, podtest Poslušanje pa loči srednje.

ZAKLJUČEK

Empirični del magistrske naloge obsega dve analizi: najprej so bili predstavljeni vsi izpitni roki in kandidati ter kandidatke novega programa *Slovenščina kot drugi in tuji jezik*, nato pa še sam merski instrument in nekatere njegove lastnosti. Analiza občutljivosti in zanesljivosti testa je pokazala, da je občutljiv in zanesljiv. Analiza težavnosti testa je pokazala, da je test tudi lahek. Razlogi, da je po novem programu manj uspešnih kandidatov in kandidatke, so predvsem v prenovljenih standardih znanja in novih (strožjih) ocenjevalnih merilih. Nov format testa namreč predvideva večjo stopnjo samostojne produkcije, ki pa je za kandidate in kandidatke težja. To dejstvo lahko izhaja tudi iz njihovih sporazumevalnih praks, saj kandidati in kandidatke v vsakdanjem življenju v slovenščini najbrž več berejo in poslušajo, kot pa govorijo in pišejo.

Za boljše razumevanje novih standardov in ocenjevalnih meril sem v prvi analizi (ponekod primerjalno z roki programa *Slovenščina za tujce*) analizirala različne dejavnike na prvih izpitnih rokih novega programa. Rezultati so pokazali: število kandidatov in kandidatke na osnovni ravni vedno bolj narašča, izpit opravlja več moških kot žensk (podatki SURS-a pa kažejo, da se v zadnjem času priseljuje več žensk), na izpitih so uspešnejše ženske, stopnja izobrazbe vpliva na uspešnost na izpitu, vpliva pa tudi udeležba na tečajih slovenščine (tisti, ki se udeležijo programa ZIP, so za 16 odstotkov uspešnejši). Pomembna sta podatka o motivu za opravljanje izpita in prvem jeziku kandidatov in kandidatke na osnovni ravni, saj veliko povesta o sestavi populacije kandidatov: daleč najpogostejši motiv za opravljanje izpita je pridobitev slovenskega državljanstva in večina kandidatov je govorcev enega izmed južnoslovanskih jezikov.

Prednost novega programa je predvsem v sodobnem pojmovanju fleksibilnih jezikovnih profilov, ki ponujajo uporabnikom jezika bolj realno sliko o stopnji njihovega jezikovnega znanja in možnost mednarodne primerljivosti. Prednost je tudi v bolj transparentnem načinu ocenjevanja predvsem pisne in govorne produkcije s posebej izdelanimi in prilagojenimi ocenjevalnimi lestvicami, pri čemer pa je to v neki meri tudi slabost novega programa, saj več kandidatov in kandidatke tudi zaradi tega izpita ne opravi. Na tem mestu bi se bilo smiselno vprašati o stopnji sprejemljivosti zapisanih in govorjenih besedil tujih govorcev slovenščine, o posledicah (ne)opravljenega izpita na življenja kandidatov in tudi na življenja njihovih družin in širših (ne)formalnih družbenih pričakovanj, ki so vezane na znanje slovenščine kot drugega in tujega jezika. Prav tako se je potrebno vprašati, kaj se v testu preverja in kako? Ali so

besedila res avtentična, bi jih ljudje tudi sicer brali in poslušali, bi v vsakdanjem življenju kdaj odgovarjali na podobna vprašanja? Ali je njihova siceršnja performanca v vsakdanjem življenju boljša, slabša? Kaj pa, ko izpit opravijo – ali imajo na voljo dovolj spodbude za nadgrajevanje svojega znanja in ali so nato pogoji za bolj uspešno integracijo v slovensko govorečo družbo res uresničeni? Ob zavedanju, da živimo v vedno bolj pisani jezikovni in kulturni družbi ter da slovenščina kot drugi in tuji jezik vse bolj postaja del naše jezikovne stvarnosti, bi bilo smiselno o teh vprašanjih razmišljati še naprej.

Povzetek

Tema magistrske naloge posega na področje učenja, poučevanja, ocenjevanja in certificiranja slovenščine kot drugega in tujega jezika. Teoretični del je namenjen seznanitvi z novostmi na področju testiranja jezikovnega znanja slovenščine na osnovni ravni, raziskovalni pa analizi strukture kandidatov in kandidatke na osnovni ravni ter analizi merskega instrumenta. Rezultati analiz so pokazali, da se število kandidatov in kandidatke na osnovni ravni večja, večja pa se tudi delež, tistih, ki izpita ne opravijo, čeprav je izpit lahek. Razlogi so torej drugje, v največji meri jih lahko najdemo v bolj zahtevnih standardih in bolj transparentnem načinu ocenjevanja, predvsem pri produktivnih delih izpita. Natančnejša uskladitev novega programa s SEJOM prinaša prevetrene pristope k učenju, poučevanju, ocenjevanju in certificiranju slovenskega jezika, ki zahtevajo večjo mero refleksije tako v stroki, kakor tudi v širši javnosti ter sprotno in nenehno (samo)evalvacijo.

Viri, literatura in spletne strani

Viri

Arhivi, interno gradivo in baze Izpitnega centra pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Ferbežar, Ina, Pirih Svetina, Nataša, Podlesek, Anja in Svetina, Matija, 2004: *Angleško-poljsko-slovenski pojmovnik s področja jezikovnega testiranja*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Letna poročila Izpitnega centra pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik. <<http://centerslo.si/o-nas/letna-porocila/>>. (Dostop 27. 6. 2016.)

Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje, 2011. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva. <<http://www.europass.si/files/userfiles/europass/SEJO%20komplet%20za%20splet.pdf>>. (Dostop 27. 6. 2016.)

Slovenščina kot drugi in tuji jezik, 2014. Izobraževalni program za odrasle. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Strokovni svet RS za izobraževanje odraslih. <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Dolgan/SDTJ_pprogra_zadnja_3.dec14_01.pdf>. (Dostop 27. 6. 2016.)

Slovenščina za tujce, Izobraževalni program za odrasle. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Dolgan/slo_za_tutuj.pdf>. (Dostop 27. 6. 2016.)

Sočan, Gregor, 2016: *Izpit iz znanja slovenskega jezika, osnovna raven 2_3_2014: Psihometrična analiza*. Interno gradivo Izpitnega centra.

Začetna integracija priseljencev (ZIP). Program izobraževanja priseljencev v Sloveniji, 2011. Ljubljana. <<http://arhiv.acs.si/programoteka/ZIP.pdf>>. (Dostop 27. 6. 2016.)

Literatura

Bucik, Valentin, 1997: Osnove psihološkega testiranja. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo. 137–175.

Ferbežar, Ina, 1996/97: Jezikovno testiranje na tečajih slovenščine kot drugega/tujega jezika (Teoretični okvir: prva spoznanja). Ljubljana: *Jezik in slovstvo* 42/7. 279–292.

Ferbežar, Ina, 1999: Merjenje in merljivost v jeziku. Na stičišču jezikoslovja in psihologije: nekaj razmislekov. *Slavistična revija* 4. 417–436.

Ferbežar, Ina, 2009: »Je moj B1 tvoj B1?« ali kaj je novega na področju slovenščine kot drugega/tujega jezika. Stabej, Marko (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Obdobja 28). 129–136.

Ferbežar, Ina, 2012: »Izrekam zvestobo moji novi domovini republiki Sloveniji ...«: Testiranje znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika v Sloveniji. *Jezik in slovstvo* 57/3–4. 29–45.

Ferbežar, Ina in Pirih Svetina, Nataša, 2004: Certificiranje slovenščine kot drugega/tujega jezika – zgodovina in perspektive. *Jezik in slovstvo* 49/3–4. 17–33.

Ferbežar, Ina in Pirih Svetina, Nataša, 2005: Slovenščine tujejezičnih govorcev. *Jezik in slovstvo* 50/6. 3–15.

Ferbežar, Ina, Lutar, Mateja in Pirih Svetina, Nataša, 2014: The Common European Framework of Reference: a Reference for Slovene. Ožbolt, Martina (ur.): *Linguistica LIV: Skupni evropski jezikovni okvir – navzkrižni pogledi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerza v Ljubljani. 277–297.

Ferbežar, Ina in Stabej, Marko, 2008: Razumeti razumevanje. *Jezik in slovstvo* 53/1. 15–31.

Ferbežar, Ina in Stabej, Marko, 2013: Slovene or not Slovene? Issues on testing speakers of closely related languages. *Strani jezici* 42/4. 338–353.

Pirih Svetina, Nataša, 2008: Slovenščina v mobilnosti, mobilnost v slovenščini (slovenščina kot J1, J2 in TJ). *Jeziki v izobraževanju: zbornik prispevkov konference*. 141–150.

Shohamy, Elana, 2001: *The Power of Tests: A Critical Perspective on the Uses of Language Tests*. England: Pearson Education Limited.

Stabej, Marko, 2004: Slovenščina kot drugi/tuji jezik in slovensko jezikovno načrtovanje. *Jezik in slovstvo* 49/3–4. 5–16.

Zemljarič Miklavčič, Jana, 1999: Slovenščina kot drugi/tuji jezik. *Zgodovina* (od začetkov do 1850). *Slavistična revija* 47/2. 245–260.

Spletne strani

Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik: <www.centerslo.si>. (Dostop maj in junij 2016.)

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: < <http://www.mizs.gov.si> > . (Dostop maj in junij 2016.)

Statistični urad Republike Slovenije: <www.stat.si>. (Dostop maj in junij 2016.)

Uradni list Republike Slovenije: <www.uradni-list.si>. (Dostop maj in junij 2016.)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je magistrsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana,

Martina Toplišek